AR
195

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES

No. CXVI

భరతసార సంగ్రహము

BHARATASARA SANGRAHAMU

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES

Published under the authority of
The Government of Madras.

General Editor :
T. CHANDRASEKHARAN, M.A., L.T.
Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras

No. CXVI

భరతసార సంగ్రహము

With the exception of Sri Masti Venkatesa Ayyangar and Dr. C. Kunhan Raja, the above members continued to be members of the Expert Committee for 1950-51 also to which the following gentlemen were added in Government Memos. No. 7297-E/50-3, Education dated 19th May 1950, and No, 15875-E/50-4, Education, dated 7th September 1950 :—

1. Dr. A. Chidambaranatha Chettiar, M.A., Ph. D.
2. Sri S. Govindarajulu, B.A., B.L., LL.B., Bar-at-Law.
3. Capt. G. Srinivasamoorthy, B.A., B.L., M.B. & C.M.
4. Dr. Muhammad Hussain Nainar, M.A., Ph.D.
5. Sri T. V. Subba Rao, B.A. B.L.
6. Principal, College of Indigenous Medicine, Madras.

In Government Memorandum No. 18947-E/52-2, Education, dated 7th August 1952, a few changes were made in the personnel of the Expert Committee.

The names of the following members were deleted :—

1. Sri V. Prabhakara Sastri.
2, ,, C. Achyuta Menon.
3. ,, M. Abdul Huq.

The following gentlemen were included as members of the Expert Committee :—

1. Sri M. Somasekhara Sarma.
2. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph.D.
3. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph.D.
4. ,, S. Krishnan Nayar, M.A., Ph.D.
5. Prof. S. A. W. Bukhari, M.A.

In G.O. Ms. No. 1819 Edn., dated 8-11-1955, the Government reconstituted the Expert Committee with the following members :—

SANSKRIT

1. Dr. A. Sankaran, M.A., Ph.D., L.T.
2. Sri P. S. Rama Sastri.
3. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
4. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph.D., L.T.
5. Sri K. Balasubramania Iyer, B.A., B.L., M.L.C.

TAMIL

6. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L., M.L.C.
7. ,, R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.
8. ,, C. M. Ramachaadran Chettiar, B.A., B.L.

9. Sri T. P. Meenakshi Sundaram Pillai, M.A., M.O.L.
10. Dr. A. Chidambaranatha Chettiar, M.A., Ph. D.
11. Sri N. T. Viswanathan, B.A., B.L.

KANNADA

12. Captain G. Srinivasamurthi, B.A., B.L., M.B. & C.M.
13. Sri M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
14. ,, H. Sesha Iyengar.

MALAYALAM

15. Dr. S. Krishnan Nayar, M.A., Ph.D.

MARATHI

16. Sri P. D. Joshi.

ISLAMIC LANGUAGES

17. Professor S. A. W. Bukhari, M.A., L.T.
18. Dr. M. Abdul Huq, M.A., D. Phil. (Oxon).
19. Sri S. M. Fazlullah, M.A., L.T.

OTHERS

20. Sri S. K. Ramanatha Sastri, Sanskrit and Malayalam.
21. ,, T. V. Subba Rao, B.A., B.L., Music in all languages.
22. The Principal, College of Indigenous Medicine, Madras-10, Medicine in all languages.
23. Sri S. Gopalan, B.A., B.L., Sanskrit, Tamil and Telugu.
24. ,, T. Chendrasekharan, M.A., L.T. In all languages (Secretary of all the Committees).

The members of the Committee met at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government and they decided to call these publications as the "MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES" and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the General Editor of the publications under this series.

The following manuscripts were taken up for publication till now :—

"A" FROM THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS.

TAMIL

1. Kappal Sattiram.
2. Anubhava Vaiddiya Murai, Vols. I and II.
3. Attanakolahalam.
4. Upadesa Kandam.
5. Colan Purva Pattayam.
6. Sivajnana Dipam.
7. Datcanayanar Vaiddiya Attavanai.
8. Vaidiya-k-Kalanciyam.
9. Anubhava Vaiddiya Murai, Vol. III.
10. Saptaricinadi, Vol. I, Mesa Lagna.
11. Karnatakarajakkal Savistara Charittiram.
12. Bharata Siddantam.
13. Pillai-p-pinivakatam, Vol. I.
14. Anubhava Vaiddiyamurai Vol. IV.
15. Mattuvakatam.
16. Saptarisinadi, Vol. II—Virusabha Lagna.
17. Temple Inscriptions of South India, Vol. I.
18. Saptarisinadi, Vol. III, Mithuna Lagna.
19. Temple Inscriptions of South India, Vol. II.
20. Pillai-p-pini vakatam (on infantile disease) Vol. II.
21. Saptarisinadi, Vol. IV, Kataka Lagna.
22. Perur-k-Kovai.
23. Siddhantavilakam.
24. Samudrikalaksanam.
25. Anandaranga-k-Kovai.
26. South Indian Temple Inscriptions, Vol. III, Part I.
27. Saptarisinadi, Vol. V (Simha Lagna).
28. Maghasnanapurana Ammanai.
29. Kolacala Stala Puranam.
30. Dina Kavitai.
31. South Indian Temple Inscriptions, Vol. III, Part II.

SANSKRIT

1. Visanarayaniyam (Tantrasarasangraha).
2. Bhargava Nadika
3. Hariharacaturangam.
4. Brahmasutravrtti—Mitaksara.

5. Nyayasiddhanta Tattvamrtam.
6. Arogyacintamani.
7. Tattvasara with Ratnasarini.
8. Sutrarthamrta Lahari.
9. (a) Ratnadipika.
   (b) Ratnasastra.
10. Devakeralam-Chandrakala Nadi, Vol. I.
11. Patanjala Yogasutra Bhasya Vivarana by Sri Sankaracharya.
12. Nyayaratnam with the commentary Dyutimalika.
13. Cikitsatilakam.
14. Nrttaratnavali.
15. Daivajnabharana.
16. Abhoga—Kalpataru-Vyakhya.
17. Aumapatam.
18. Mahabhaskariyam.
19. Devakeralam—Chandrakala Nadi, Vol. II,
20. Nayadyumani.
21. Bhavabodha—Tattvaprakasika-Vyakhya.

TELUGU

1. Ausadhayogamulu.
2. Vaidyanighantuvu.
3. Dhanurvidyavilasamu.
4. Yogadarsanavisayamu.
5. Khadgalaksanasiromani.
6. Saivacarasangrahamu.
7. Anubhavavaidyamu.
8. Abhinayadarpanamu.
9. Brahmavidyasudharnavamu.
10. Ragatalacintamani.
11. Vaidyacintamani.
12. Kumararamunikatha.
13. Katamarajukatha.
14. Sariramu.
15. Bharatasarasangraha.
16. Bobbiliyuddhakatha
17. Haidarcharitramu.
18. Aryabhatiya Siddhantam.

MALAYALAM

1. Garbha Ciktisa.
2. (a) Vastulaksanam.
   (b) Silpavisayam.
3. Mahasaram.
4. Kanakkusaram.

5. Kriyakramam.
6. Kanakkusaram (Balaprabodham).
7. Asvacikitsa.
8. Phalasarasamuccaya.
9. Kilivandusamvadam.
10. Advaita Vedantam.
11. Barhaspatyasutra with Malayalam commentary.
12. Karanapaddhati.
13. Vidyamadhaviyam.
14. Sarvasadharana Cikitsa.
15. Visacikitsa and Visappattusaram.
16. Jnanapiyusam.
17. Vetalapancavimsati.
18. Yudhisthiravijayam.
19. Kathakalimanjari.
20. Vaidyagrantham.

KANNADA

1. Lokopakaram.
2. Rattamatam.
3. Asvasastram.
4. Vividhavaidyavisayagalu.
5. Sangitaratnakara.
6. Supasastra.
7. Vaidyasarasangraham, Vol. I.
8. Sadgururahasyam.
9. Vaidyasarasangraham, Vol. II.
10. Manmathavijayam-
11. Abhidhanaratnamala.
12. Vyavaharaganitam.
13. Jivasambodane.
14. Kamandakanitisara.

ISLAMIC LANGUAGES :

PERIAN

1. Jami-Al-Ashya
2. Tibb-E. Faridi.
3. Tahqiq-Al-Buhran.
4. Safinat-Al-Najat.
5. Baharistan-i-Sukhan.
6. Nuskha-E-Shajahani.
7. Tufa-E. Khani.
8. Ruqa'at-e-Walajahi.

ARABIC

1. Shawakil-Ul-Hur.

"B" FROM THE TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S SARASWATHI MAHAL LIBRARY, TANJORE.

TAMIL

1. Sarabhendra Vaiddiya Murai (Diabetes).
2. do. (Eyes).
3. do. (Anaemia).
4. do. (Svasakasam).
5. Agastiyar 2000.
6. Konkanarsarakku Vaippu.
7. Thiruchirrambalakkovaiyar with Padavurai.
8. Talasamudram.
9. Bharatanatyam.
10. (a) Pandikeli Vilasa Natakam.
    (b) Pururava Cakravarti Natakam.
    (c) Madana Sundara Vilasa Natakam.
11. Percy Macqueen's Collection of Folklore in the Madras University Library.
12. Ramaiyan Ammanai.

TELUGU

1. Kamandakanitisaramu.
2. Taladasapranapradipika.
3. Raghunatha Nayakabhyudayamu.
4. Rajagopala Vilasamu.
5. Ramayanamu by Katta Varadaraju.

MARATHI

1. Natyasastra Sangraha.
2. (a) Book of Knowledge.
   (b) Folk Songs.
   (c) Dora Darun Veni Paddhati.
   (d) Asvasa Catula Dumani.
3. (a) Pratapasimhendra Vijaya Prabhanda
   (b) Sarabhendra Tirthavali.
   (c) Lavani.
4. Devendra Kuravanji.
5. Bhakta Vilasa.
6. Sloka Baddha Ramayana.

SANSKRIT

1. Asvasastra with Tricolour Illustrations.
2. Rajamrganka.
3. Anandakandam.
4. Ayurvedamahodadhi.
5. Gita Govinda Abhinaya.
6. (a) Colacampu.
   (b) Sahendra Vilasa.
7. Dharmakutam-Sundra Kanda
8. Jatakasara.
9. Visnnutattvanirnaya Vyakhya.
10. Sangita Darpana.

The Government in their G.O. Ms. No. 1820, Education, dated 4th August 1952, sanctioned a grant of Rs. 9,000 to the Dr. V. Swaminatha Aiyar's Tamil Library, Adyar, towards the publication of the following manuscripts as part of the "Madras Government Oriental Series":—

1. Tiruvachaka Viyakhyanam.
2. Mahabharata Chudamani.

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next few years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them with other copies. The editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the test itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the Press. The various Presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

This 'Bharatasara Sangraha' published under the caption 'Bharata Sastram—Padya kavyam' is written by Divakara Kavi. This work is dedicated to Sri Rama. The deep scholarship of the author is evident from the way in which he has pressed a lot of information into a tiny volume. This work displays brevity and clarity throughout.

The author says that systems of dance fall into sixteen kinds, and that he knows only the ten systems propounded by Kohala, Nandi Kesvara, Vayu Nandana, Narada, Phalguna, Sukra, Yajna valki, Guru, Bharata and Saringa deva.

The four varieties of Abhinaya ; shown by means of limbs (Angika), made up of speech (Vacika), made up of decoration (Aharya) and performed with emotions (sattvika) are treated in the first chapter.

The characteristics of thirty-four kinds of single hands (Asamyuta Hastamulu) and twenty-eight varieties of combined hands (Samyuta Hastamulu) are elucidated in the second chapter. The same chapter deals with the fourteen head gestures, twenty-eight ways of hands fit to be used in dance, twelve kinds of feet in dance, the fourteen modes of looking and eleven standing postures. The hands (Hastas) for the ten incarnations, nine metals, nine precious stones and the nine emotions are defined and explained in the same chapter.

The third chapter is named after the Mrdanga and it speaks of the requirements of a performance apart from about Tala Bhedas. The varieties of Ragas and other matters are expounded in the last chapter.

This is a remarkable work on Bharata Sastra in Telugu and the author calls forth unreserved praise for his masterly exposition of the subject.

The present edition of the "Bharatasara Sangraha" is based upon the Ms. described under D. No. 2555 in Telugu.

A paper manuscript in the Government Oriental Manuscripts Library bearing D. No. 2555, it is 8×6½ inches, pages 47, lines 25 and 26 on a page, character Telugu, condition fair, appearance old, mode of writing good.

T. CHANDRASEKHARAN,
Curator and General Editor,
Madras Government Oriental Series.

MADRAS,
3—3—1956.

పీఠిక

‘భరత శాస్త్రము-పద్యకావ్యము’ అనుపేర ముద్రితమైన ఈ భరతసార సంగ్రహమును చిల్లకూరి దివాకరకవి రచించెను. ఇది శ్రీరామాంకితము. కొండికయగు నీ గ్రంథపరిమాణమును ఇందమర్పఁబడిన విషయవైవిధ్యమును బరిశీలించినచో రచయితకుఁగల సునిశితమైన లాక్షణికదృష్టి వెల్లడియగును. విషయసంగ్రహణమునకుఁ దోడవైన స్పష్టతతో లక్షణగ్రంథమిది ముచ్చట గొలుపుచున్నది.

లోకమున భరతము (నాట్యము) పదునాలు విధముల వెలసెననియుఁ దానెఱిఁగినవి ; కోహళ, నందికేశ్వర, వాయునందన, నారద, ఫల్గున, శుక్ర, యాజ్ఞవల్క్య, గురు, భరతాచార్యుల గ్రంథములును సంగీతరత్నాకరమును వెరసి పదియనియును గడమ యాఱును దనకుఁ దెలియవనియును గ్రంథకర్త పేర్కొనెను.

ఇందుఁ బ్రథమాధ్యాయములో, ఆంగికసాత్త్వికవాచికాహార్యక రూపమగు అభినయ సామాన్య లక్షణము, అన్యతమ ప్రభేదములు నిరూపింపఁబడినవి. రెండవది 'హస్తాధ్యాయము. ఇందు- అసంయుతములనఁబడు పతాకాదులగు ముప్పదినాలుగు హస్తముల లక్షణము, వాని పుట్టుకయు జాతి వర్ణ, ఋష్యధిదైవతములు వినియోగస్థానములు గలవు. సంయుతములనఁబడు పుష్పపుటాదు లిరువదియెనిమిదింటికి క్రమముననే లక్షణాదికముగలదు. సర్వాంగాభినయ, బాంధవాభినయములను పేరఁ దత్తదంగములకు నాయాబాంధవులకు వ్యంజకములగు హస్తములు నిర్దేశింపఁబడినవి. పిమ్మట నృత్య హస్తము లిరువదియెనిమిదియు శిరోభేదములు పదునాలుగు, దృష్టిభేదములు తొమ్మిది, స్థానభేదములు పదునొకండు, పాదభేదములు పండ్రెండు నిదర్శింపఁబడినవి. నవరత్నములకు, నవలోహములకు, నవ రసములకు నిర్దిష్టములైన హస్తములును, సప్తస్వర, సంఖ్యా, రాశి, వారనిమేష నక్షత్ర తిథి యోగ కరణములకును, దశావతారాభినయమునకును నిర్ణీతములైన హస్తములును వివరింపఁబడినవి.

నాట్యము చేష్టారూపమయిన భాషగదా !

మూఁడవది మృదంగాధ్యాయము. ఇందు—మృదంగము, తాళము వీని యుత్పత్తి స్వరూపములు, నంద, ఘోష, నాదములను నాదప్రభేదములు— సభాపతి, సభ్యులు, సభ, గాయకుఁడు వాదకుఁడు, పాత్ర, అనుసంగీత షడంగములు నిరూపింపఁబడినవి.

తుది అధ్యాయమునఁ బూర్వరంగ విధానము, దండె లక్షణము, రాగలక్షణము, స్త్రీ పుం భేదములు రాగదాంపత్యమును వివరింపబడినవి.

ఇట్లు పాదచతుష్టయాత్మకమగు నీచిన్ని గ్రంథములో సారభూతములగు భరతశాస్త్ర విషయములు పెక్కు లక్ష్యలక్షణ ప్రదర్శన పూర్వకముగఁ గూర్పఁబడినవి.

దిఙ్మాత్రము పైలికి—

సలలితవేదశాఖలును శాస్త్రములన్ సుమముల్ గవిత్వమున్
జిలుకలగుంపు గీతకవిశేషములన్ మదభృంగ సంఘము
న్నలఘు పురాణమున్ బికచయంబు ప్రసంగములన్ఫలంబులున్
గలసభయన్ సురద్రుమముగాంచి గణించినమస్కరించెదన్.

ముద్రణదోషములకు శుద్ధపత్రిక గలదు.

భరతశాస్త్రి పద్యకావ్యము

ఆంగిక ప్రకరణము

భరతశాస్త్రిము పదునారు విధములు. సంగీతరత్నాకరమునందు 10 విధములు గలదు. భావరాగతాళము భరతమనఁబడును. అభినయము 4 విధములు.

(1) ఆంగికము, (2) వాచికము, (3) సాత్వికము, (4) ఆహార్యము.

ద్వంద్వాభినయము

శిరోనేత్ర పాదహస్తంబుల చూపునది
అవాంహ్యా లక్షణము
భావికమను ద్వంద్వము
అనుభావికమను ద్వంద్వము

లాక్షణిక లక్షణము

పృధివి వస్తువుల పేర్లు చెప్పక వాటి రూపములను జూపునది. ఇట్లుచూపి పేరు చెప్పిన శుద్ధ లాక్షణికమగును.

వాచిక లక్షణము

(1) అతివపాడుచు నటించుట స్వగీతవాచికము
(2) ఇతరులు పాడగా నటించుట ఉపగీతవాచికము
(3) తానే తాళమునకు తగినట్లు నటించుట స్వశబ్దవాచికము
(4) నట్టువడు తాళమువేయగా నటించుట ఉపశబ్దవాచికము

ఆహార్య లక్షణము

ఇది రామాయణాది నాటకములందుపయోగపడును

సాత్వికాభినయ లక్షణము

నేత్రారవిందంబుల నటించుట చాక్షుషాభినయము
శిరోహస్తములచే నటించుట అంబటమందురు

హస్త ద్వాదశ ప్రాణములకు లక్షణము

ప్రేళ్ళకు పంౘ్రెండు విధములగు ప్రాణలక్షణములు

అసంయుత హస్తములు 26.

1. పతాకహస్త లక్షణము
   పతాకహస్త వినియోగము
2. త్రిపతాకహస్త లక్షణము
3. అర్ధపతాకహస్త లక్షణము
4. కర్తరీహస్త లక్షణము
5. సమయూర హస్తము
6. అర్ధచంద్ర లక్షణము
7. అరాళహస్త లక్షణము
8. శుకతుండ లక్షణము
9. ముష్టిహస్త లక్షణము
10. శిఖరహస్త లక్షణము
11. కపిత్థహస్త లక్షణము
12. కటకాముఖహస్త లక్షణము
13. సూచీముఖహస్త లక్షణము
    అర్ధసూచీముఖహస్త లక్షణము
14. పద్మకోశహస్త లక్షణము
15. బాణహస్త లక్షణము
16. సర్పశీర్ష హస్త లక్షణము
17. మృగశీర్ష హస్త లక్షణము
18. కాంగులహస్త (?) లక్షణము
19. చతురహస్త లక్షణము
20. భ్రమరహస్త లక్షణము
21. హంసాస్య లక్షణము
22. హంసపక్షహస్త లక్షణము
23. సందంశహస్త లక్షణము
24. ముకుళహస్త లక్షణము
    పూర్ణనాభహస్త లక్షణము
25. సింహముఖ లక్షణము
26. తామ్రచూడహస్త లక్షణము

పల్లవహస్త లక్షణము

హస్తమునందుగల తారతమ్యములు వాటి లక్షణములు చూపగల వివిధరూపములు వర్ణింపబడియున్నవి. మఱియు అనేకములగు హస్తములు వర్ణితములు. 28 సంయుత హస్తాలు వివరింపబడినవి.

28 సంయుత హస్తాలు వివరింపబడినవి.

సర్వాంగాభినయ లక్షణము

శరీరమునందుగల సర్వాంగముల నభినయించు విషయము లిందు వర్ణితములు ; పాదములు మున్నగువాటి నుపయోగించి నటించువిధము విపులముగా దెలుపబడియున్నవి.

నృత్యహస్త లక్షణములు 28.

నృత్యమాడునప్పుడు హస్తములచే సూచించు విషయము లిందుబాగుగా వర్ణింపబడియున్నవి. ఇందు 28 విధములు గలవు. వివిధభావములు వెదజల్లుచోఁ దెలుపఁదగు వాటిని ముచ్చటించబడియున్నది.

శిరోభేద లక్షణము 14.

నటనములందు శిరోభేదములందుగల విషయములు వివరింపబడియున్నది. అవి పదునాలుగు విధములుగా వర్ణింపబడియున్నవి. ఒక్కొక్కదాని యందును అభినయమునందుగల విశిష్టత చర్చింపబడియున్నది.

1. ధూత శిరస్సు లక్షణం
2. విధూత శిరస్సు లక్షణం
3. అధూత శిరస్సు లక్షణం
4 అవధూత శిరస్సు లక్షణం
5. కంపిత శిరస్సు లక్షణం
6. అకంపిత శిరస్సు లక్షణం
7. ఉద్వాహిత శిరస్సు లక్షణం
8. పరివాహిత శిరస్సు లక్షణం
9. అంచిత శిరస్సు లక్షణం
10. విహంచిత (?) శిరస్సు లక్షణం
11. పరావృత్త శిరస్సు లక్షణం
12. ఉత్క్షిప్త శిరస్సు లక్షణం
13. అధోముఖ శిరస్సు లక్షణం
14. లోలిత శిరస్సు లక్షణం

ఇవి పదునాలుగు విధములు.

దృష్టి లక్షణము 20.

నృత్యములందు దృష్టులు చాలమట్టుకు భావములను వెల్లడిజేయుననునది విదితము. సర్వాంగాభినయములలో దృష్టి చాలముఖ్యముగ నెన్నబడును. అట్టివి ఇరువది విధములుగా నెన్నబడియున్నవి.

1. పార్శ్వగత దృష్టి
2. యాత దృష్టి
3. నిమీలిత దృష్టి
4. ఊర్ధ్వతల దృష్టి
5. అధోదృష్టి
6. ఉన్మీలన దృష్టి
7. కంపము
8. అంతర్మీలనము
9. వ్యావృత్త దృష్టి
10. వైష్ణవ స్థానికము
11. సమపద స్థానికము
12. వైశాఖము
13. మండలము
14. ఆలీఢము
15. ప్రత్యాలీఢము
16. ఆయతము
17. అశ్వాక్రాంతము
18. గతాగతము
19. ఫలితము
20. మోదితము.

ఇవి 20 విధములు.

పాదభేదములు

నటనలయందు అతిముఖ్యము పాదభేదములు. అవి బహువిపులముగా దెలిపియున్నవి. అట్టివి అనేకము లున్నవి.

అగ్రగాఖ్యంబు, భ్రమణము, కుంచితము పార్ష్ణిగంబు మున్నగు ననేకవిధములుగా పాదభేదములు ముచ్చటించబడియున్నది.

నవరత్నములకు లక్షణము

వజ్రంబు, పుష్యరాగంబు, మరకతంబు, పద్మరాగంబు, నీలము, గోమేధికము, వైడూర్యము, మౌక్తికము మున్నగు వాటిని దెలుపువిధములు బాగుగా జూపు విధమును వ్రాయబడియున్నది.

నవలోహములకు లక్షణము

బంగారు, వెండి, రాగి, కంచు, తగరము, ఇనుము, ఉక్కు మున్నగు లోహములను దెలుపు విధములు దెలుపబడినది.

నవరసాలంకారము

వీరరసము, కరుణరసము, అద్భుతంబు, హాస్యంబు, భయము, భీభత్సంబు, రౌద్రము, శమరసము, నవరసములను ముఖపద్మముల ద్వారా ప్రకటించు విధమును లెస్సగా వ్రాయబడియున్నవి.

సప్తస్వరాలకు లక్షణము

షడ్జము, గాంధారము, మధ్యమంబు, పంచమము, ధైవతము, నిషాదము. పై యంశములు దెలుపు విధములు వివరించి వ్రాయబడియున్నది.

లెక్కను చూపించే లక్షణము దెలుపబడినది. రాసులు, వారనిమిషములు, నక్షత్రయోగతిథికరణములు, దశావతారము, దశావస్థల లక్షణము;

పంచబాణ లక్షణము మున్నగు వాటిని గురించి మిక్కిలి విశదముగా వ్రాయబడియున్నది.

మృదంగాధ్యాయము

నృత్తగీత వాద్యాదులలో మృదంగము చాలముఖ్యస్థానము వహించునది. నటనలు తాళమును బట్టియుండును. అట్టి తాళమునకు మృదంగము తప్పని సరిగా నుండవలయును.

శబ్దము, శబ్దముల లక్షణములు వివరింపబడియున్నది. బీజము దెలుపబడియున్నది. గణముల లక్షణము వ్రాయబడినది. శివతాండవము చర్చించబడినది. ప్రధానవర్ణము లిందు వర్ణితములు. నాదము మూఁడు విధములగును.

శ్రుతి తల్లి, తండ్రి గీతము, మృదంగము హితుఁడు. వీరు కలసియే యుందురు.

తాళ లక్షణము

తాళప్రజోడు వర్ణనము. తాళముల వివరణము. రూపకము, జంపె, త్రిపుట, ఏకతాళములు వర్ణింపబడినవి.

సంగీత షడంగముల లక్షణములు

సభాపతియుండవలసిన లక్షణములు

సభాజన లక్షణము

సభామంటప లక్షణము

గాయకుల లక్షణము

మద్దెలకాని లక్షణము

పాత్ర లక్షణము

నట్టువుని లక్షణము

పాత్రప్రవేశ లక్షణము

పై విషయములు బహువిపులముగా దెలుపబడియున్నవి.

పూర్వరంగవిధానము వివరింపఁబడినది.

దండె లక్షణము

రాగ లక్షణములు దెలుపఁబడినవి.

దీనిని

శ్రీయుతులు చిల్లకూరి కవిసింహదివాకర నారాయణదాసు

రచించెను.

శ్రీమతే హయగ్రీవాయనమః

BHARATASARA SANGRAHAMU

OF

CILLAKURI DIVAKARA KAVI

EDITED BY

Sri T. V. SUBBA RAO

GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY,
MADRAS.

1956

PRICE Rs. 1—10—0

శ్రీరామజయం

భరతశాస్త్ర పద్యకావ్యము

★

క. శ్రీరామ నీదుకృతి యై
సారంబగు భరతసార సంగ్రహము చమ
త్కా[illegible]ము తగ నొనరింపుడు
నాహూఢిగ సూరి జనములౌరాయనగ౯.

సీ. భరతము ధరలోన పదియారు విధములై
విలసిల్లునందు కోహళమతంబు
నందికేశ్వర వాయునందన నారద
ఫల్గున శుక్రుల భరతములును
యాజ్ఞవల్క్యయు గుగుడల భరయాచార్యు
లరురార జెప్పిన భరతములును
సమరు సంగీత రత్నాకరంబును పది
విధములు మరియారు విధములేను

తెలియజాలను పరిపాటి తెలియగాను
నెరయు విధము లొకటిగాను నీదుకృపను
పద్యకావ్యం బొనర్తును హృద్యముగను
పరమమునిజన సన్మాన గరుడగమన.

సీ. అందు నాలుగుగతు లభినయంబులు హస్త
పరిల సద్వాదశ ప్రాణములును
సరవిన సంయుత సంయుత నృత్య హ
స్తములు పాద వివిధ స్థానకములు
నెరయు శిరోభేద నేత్రభేదములు స
ర్వాంగాభినయ బాంధవాభినయము

లనురీతు లమరు హస్తాధ్యాయ మఖిల ల
  క్షణ లక్ష్యములతోను సరసముగను

భరతశాస్త్రి విశారదుల్ పండితులును
సుకవివరులు దయాదృష్టి జూచి యలర
తెనుగు గావింతు నిలను సుస్థిరముగాను
నవధరింపుము శ్రీరామ రఘువిరామ.

గీ. భావరాగతాళ పద్ధతి తెలియ బ
ల్కంగ నెలమి నుడువగల గు మూడు
పదములందు మొదల బరగు వర్ణత్రయం
బెనసి భరత మనగ దనరు కృష్ణ.

గీ. అట్టి భరతమునను నభినయంబన నది
వరలు నాంగికంబు వాచికమును
నరయ సాత్వికంబు నాహార్యమనగను
జగతి నాల్గు విధములగు ముకుంద.

సీ. అలయాంగికాభి నయమునకు లక్షణ
  మంగహారంబును హస్తభేద
ములును శిరోభేదములు నేత్రభేదముల్
  వారి భేదంబులు సరసగతియు
స్థానక భ్రమణంబు శబ్దనాట్యంబును
  తాండవ భేదముల్ మండలమును
కరణంబు దేశీయ గతుల రీతులుగూడి
  యాంగికాభినయంబు నతిశయిల్లు

వెలయు నాంగికమును నాల్గు విధములయ్యె
నందు సూచికమనగ భావాభినయము
ద్వంద్వమును లాక్షణికమునా దనరుచుండు
నమరు వేర్వేర తల్లక్షణములు కృష్ణ.

క. అలసూచిక లక్షణమగు
నిలస్థావర బుంగమాడు లేదైనను జే
తుల గాళ్ల జూపి వాగ్రచ
నల జెప్పిన సూచికాభినయమ ముకుందా.

క. భావాభినయము లక్షణ
మైవిలశిలు శిరముచేత నలదృష్టులచే
భావనతగ సూచించిన
భావాభినయం బనంగ బరగు ముకుంద.

క. తెలియదగు ద్వంద్వ లక్షణ
మలఘు శిరోనేత్రపాదహస్తంబులచే
కొలది గనుపింపజూపిన
నలరున్ ద్వంద్వాభినయము లంబుజనాభా.

వ. ఇక నాద్వంద్వంబులు మూడు విధము లవియెట్టివనినా :

గీ. ధరను ద్వంద్వములున్మూడు విధంబులగుచు
బరిఢవిల్లు నవాంహ్యంబు భావికమ్ము
నెనయు ననుభావిక ద్వంద్వమనగనందు
నమరు వేర్వేర తల్లక్షణములు కృష్ణ.

అవాంహ్య లక్షణము.

క. అనయము వాంహ్యము లక్షణ
మనువుగ బాలకుడు పాడునప్పు డుచిత విధం
బున పాత్రనభియించుట
వినుతగతి నవాంహ్యమనగ వెలయు ముకుందా.

అందులో భావికమను ద్వంద్వ లక్షణము.

క. ధరభావికమను ద్వంద్వము
బరగు శిరోనేత్ర వివిధభావములను సుం
దరి బాడుచు సూచించిన
వరలుం భావకమనంగ వైకుంఠపతీ.

అనుభావికమనే ద్వంద్వ లక్షణము.

క. అనుభావికమగు పాఠకు
డును దాబాడుచును జెలివిడువక శిరోషా

దనయన కరభేదంబుల
నెనయంగా నభినయింప నింపగు కృష్ణా.

ఇకను లాక్షణీక లక్షణము.

గీ. పృథివి వస్తువులకు పేరుజెప్పక వాటి
రూపమరయబట్టి చూపునదియె
లాక్షణీకమది వెలయబట్టి పేరు
గణింప శుద్ధ లాక్షణికము కృష్ణా.

అంగిక ప్రకారం సంపూర్ణము.

ఇకను వాచిలక్షణం బెరుంగించెద :

క. వాచికమనునదివాద్య
ప్రాచుర్యము గీతరవము పరగ జెలిసభ్గ
జూచి లలినభినయించెన
నాచెలగుగ వాచికాభినయము ముకుందా.

ఈవాచిక మనేది నాల్గు విధాలకు లక్షణము :

సీ. అదినాల్గువిధములై యమరుస్వగీత వా
చిక ముపగీతవాచికము మరియు
సరవిస్వశబ్దోప శబ్దంబులనునందు
నతివపాడుచు తానె యభినయింప
బరగు స్వగీతమై పాఠకప్రకటిత
గీతాభినయ ముపగీతమయ్యె
యువిదతానేతాళ ముగ్గలించి నటించ
జెలగు స్వశబ్ద వాచికమనంగ
నొనర తాళము నట్టువుడు గ్గలింప
పాత్రయాడుచు నభినయ పటిమదెలుప
నదియె నుపశబ్దవాచిక మనగదనరు
రక్షిత కవీంద్ర శ్రీరఘురామచంద్ర.

వాచిక లక్షణము సంపూర్ణము.

ఇక నాహార్య లక్షణం బెట్టిదనిన.

క. అనుపమమగు నాహార్యము
చనుకట్టును ధట్టి బన్నసరులు కిరీటం
బును సంగడమును మొలనూ
లనువొంద నటి౦ప నది నిజాహార్యమజా.

గీ. మేటి రామాయణాదులౌ నాటకములు
వేషములుగట్టి యాడెడు విధములెల్ల
నవని నభిసారికాభినయాభి దాన
మనెడు నాహార్యలక్షణ మంబుజాక్ష.

ఇకను సాత్వికాభినయ లక్షణం బెట్టిదనిన.

సీ. అనయంబు సాత్వికాభినయంబు లక్షణ
మదిరెండు విధములై యొడలియుండు
చాక్షుషమన గత్యంబు కమననవియు
వేర్వేర లక్షణముల వెలయునందు
సుందరి నేత్రారవిందంబు నందుల
నభినయించుట చాక్షుషాభినయము
కలికి శిరోహస్తములచే నభినయింపన
దివ్యంబుకాచి నయంబటంద్రు
యిన్ని విధములు దెలిసి పేర్కొన్న చిన్నెలలర
నవరస భావాప్తి నభినయింప
పాత్ర సకలజనస్తోత్ర పాత్రయగును
తరణి వంశపవిత్ర సీతాకళత్ర.

ఇకను హస్త ద్వాదశప్రాణాలకు లక్షణము.

సీ. అభినయోచితలీల నలరు హస్తమునకు
ద్వాదశప్రాణంబు లమితనర్చు
ప్రేరితవ్యావృత్త రేచితపుంఖితా
ద్వేష్టితంబులు నపవేష్టితములు

మఱియు ప్రసాదిత పరివృత్త సంకేత
  చిహ్నపదార్థ కుంచితములనగ
బునునందు నంగుళుల్జాచ ప్రసారిత
  మనెడు ప్రాణము వ్రేళ్లు ముణుచుకొనిన
కుంచితంబగునవి కదలించరేచి
తంబునే హస్తమెదుట పదప్రయోగ
మునగదల్చిన జూచిన ముడుచుకొనిన
నదియె పుంఖితమంద్రు సీతాభిరామ.

సీ. జగతి పతాకాదులొగి వెలుఁకకు సంచ
  రింపజేసిన నది ప్రేరితంబు
పూర్వముగబురింప నుద్వేష్టితంబదో
  వీడిబట్టిన పరివేష్టితంబు
నెదుటి హస్తము పక్కనె నయవ్యావృత్తంబు
  నలపార్శ్వముననుండి హస్త మెదిటి
దెసకు రా పరివృత్తమెసగు నూహింపగ
  జేత దెల్పెడిది సంకేతమయ్యె
నలపదార్థము దెలుప పదార్థటీక
వెలయుస్థావరజంగమాదుల తదాకృ
తుల గమనమున్కి ధ్వజము ఖడ్గమును మొదలు
తెలియబట్టిన చిహ్నంబు జలజనాభ.

క. శ్రీకాంతుని సతికరుణా
సాకల్యత భరతసార సంగ్రహము సువా
క్మకరుడు చిల్లకూరి ది
వాకరు డభినయవిధంబు వహినొనరించెన్.

శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

అసంయుత హస్తములు.

క. శ్రీరామ నీదుకృతియై
సారంబగు భరతసార సంగ్రహమున మే
లారయ నొనరింతు చను
త్కారముగన సంయుతాది కరలక్షణముల్.

౧. అందు పతాక హస్తలక్షణములు.

సీ. ముందుగా బొట్నవ్రేల్మణిచి రెండోవేలి
  మొదటను కదియించి కొదవవ్రేళ్లు
సరచెయ్యిజూచిన నది పతాకంబను
  హస్తమౌనది బుట్టె నజునివలన
బ్రాహ్మణజాతి వర్ణము తెలుపు ఋషిశాలి
  హరిదధి దైవ మీహస్తమునకు
వినియోగమైతగు ఘనజయవినయుని
  భయశుభోదయ సురాలయములందు
భయజలాశయ సముదాయ హాయదయాబ్ధి
శయనపరిధాన పాలసనయనసైన్య
ధారుణీతల శీతలధాళధళ్య
సుందరామంద మందములందు మరియు.

ఇక పతాకహస్త వినియోగము.

సీ. అనిలాగ్ని సూర్యచంద్రాతపచంద్రికా
  ఛత్రరాత్రి ధరాకళత్రములందు
నాహవధిక్కార హుంకార హృదయ వి
  కారవారణ ఖడ్గకరములందు
పాదనీరద వాద్యనాదనా నాట్యారంభ
  సముచిత స్తంభోపలములయందు
ఖండనోదకపాన గమననీరాంజన
  ధ్యాననిదాన మోదములయందు

వాసరాయన మాససంవత్సరాన
నాంబుధారాభ్రతర శదిశాంగరాగ
పాపపుణ్యా కులాటవీ ద్వీపకించి
దర్ధములయందు పరమాత్మయందు మరియు

సీ. కటితటోరసల తటినీకపోలవి
హాగపక్షశరధి కుడ్యములయందు
సరసచింతాభర ఛాయానమస్కార
బంధురగంధలేపనములందు
పాలయం దఖిల విభక్తులయందు
తాలిమియందు పంతంబులందు
విద్యలయందు దీవెనలందు బిగి
కౌగిలించుటయందు లాలించుటందు

మరియు తదుచితవస్తువు లరయుటందు
జెల్లు నిట్టి పతాకమా చిత్యమెఱిగి
యభినయింపంగవలయు సభాంతరముల
రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర.

౨. ఇక త్రిపాతక హస్తలక్షణము.

సీ. తనరునిట్టి పతాకమున ననామికమువంచిన
త్రిపతాకమా విష్ణువలన
నాహస్తము జనించె హరుసభిదైవంబు
నృపజాతి ఋషిగుహుం డెరుపువన్నె
యలవినియోగంబు కులిశసుదర్శనా
పేంద్రపావక నిర్జరేంద్రులందు
సాలమహారణ్య కీలాస్త్రకోప ప
రాఙ్ముఖభయవీర రసములందు

శకున సందేహ ముకురనాసిక కిరీట
తిలకమస్తక చికుర నిశ్చల కపోల
కర్ణరథనారద మనోవికార కిసలయాం
కుశజ్ఞానమానములందు మఱియు.

సీ. కదలికాకజ్జల కైతలమకరికి
పత్రసంతాన దీపములయందు
కంటక ప్రమదాశ్రుకణనృపాలాన్వయ
రక్తవర్ణోర్ధ్వ పుండ్రంబులందు
మక్షికవాహనా మరశాప నిష్ఠురా
రవములయందు స్థాణువులయందు
ననుపమువస్తువులందుట వర్షధా
రలు జగాజిగిబేడసల తళుకులు

తుతము ప్రాసుటకడకంటి చూపువాడ
పులుగులెగరుట పడుట జెప్పాటలయందు
జెల్లు త్రిపతాక హస్తమా చిత్యమెరిగి
యభినయింపం దగుపాత్ర యబ్జనేత్ర.

౩. ఇకను అర్ధపతాక హస్తలక్షణము.

సీ. మునుకొన్న త్రిపతాకమున కనిష్ఠమువంప
నర్ధపతాకమీహస్త మెలమి
భృగువుచే బొడమె నాభృగుపుత్రదృషి
యధీశ్వరులు కేశవ శివుల్ క్షత్రజాతి
కనకవర్ణంబిది ఘనగోపురశృంగ
సౌధాగ్రకుధరధ్వజములయందు
పల్లవద్రుమబాణ ఫలకనదీతట
క్రకచకీలాచ్ఛురికములయందు

నిద్దరను వర్ధమందును నొద్దికయును
యుక్తులందును జెల్లుతడుచిమెరిగి
యభినయించు మృగనేత్రియైనపాత్ర
రవితసూభవమిత్ర నీరధరగాత్ర.

౪. ఇకను కర్తరీ హస్తలక్షణము.

సీ. ధరిత్రిపతాక హస్తమున తర్జనివెలి
గాజాచి పట్టినకర్తరి యది

వారునియందొడలె శ్రీహరివేల్పు ఋషియు
పర్జన్యు డెరుపువన్నె క్షత్రజాతి
యిందుకు వినియోగమిభవృషభ కురంగ
చమరీలులాయ నక్రములయందు
హరియందు చంచలోత్కర చక్రగోపుర
ధాత్రీజవిరహ వేదనలయందు

కపటవేగవిధాత వికారఖడ్గ
నాటకాభినయాత్రి కిరీటవిహగ
భావపదభేదనైక శయ్యావియోగ
హరణమరణ శిరోజంబులందు వర్తియు.

క. ఉరము కలకలములత్తుక
పరివాదము జదువుటయు విపర్యాసముత
త్తరములన తెల్లునీ
కర్తరియుచితం బెరిగి పట్టడగుధాత్రిహరీ.

౫. ఇక సమయూర హస్తము.

సీ. కర్తరియందుపొంకము గననామికమును
బొట్నవ్రేలు గూర్చినమయూర
హస్తమానదినది హరియం దుద్భవంబయ్యె
శుకుడుతద్ఋషి నల్పు సొబగువన్నె
అధిపతివజ్రి విద్యాధరాన్వయమగు
నిందుకు వినియోగ మింద్రనీల
మహితలతాపుష్ప మావికావిద్యాధ
రమయూర హారాదికములయందు

చెల్లునీహస్త మెలమినా చిత్యమెరిగి
యరిదివగలాగి గనుపింప నభినయింప
నేర్పుగల్గువధూటి యన్నిటనుమేటి
చటులఖగరాజ ఘోటకాంచన కిరీట.

PRINTED AT
SOLAR WORKS,
12, THAMBU CHETTY ST., MADRAS-I.

౬. ఇక నర్ధచంద్ర లక్షణము.

సీ. అలపతాకంబున నంగుష్ఠ మెడజేయ
నదియర్ధచంద్ర మౌనబ్జవైరి
వలనబుట్టెను ధూమ్రవర్ణంబు విట్కులం
బధిదైవమీశ్వరు డత్రిఋషియు
వినియోగమంతుశ విస్మయార్ధశశాంక
చంద్రికాధరకటి స్థలములందు
కలశరచనకంఠ కంకణ కార్ముక
ధ్యానచింతాంగ మర్దనములందు

తాళమానాభిషేక కపోలవహన
బాలపాదప నిర్మాణ మౌళిబంధ
ఫాలతల పశ్చిమాంగక భ్రూలతావ
రాజ్ఞుఖప్రాకృతా నతులందు మఱియు.

గీ. గరుడ గజకర్ణ కదళికా కలహపక్ష
సాపరాధ తిరస్కార శంఖమధ్య
చరణమృగకుండల విమలచ్ఛాయలందు
జెల్లునీ యర్ధచంద్రంబు శేషశయన.

ఇకను రేఖాచంద్ర హస్తలక్షణము.

మ. ఘనతంబట్టిన యర్ధచంద్రమున రేఖావైఖరిఁ దర్జనిం
గనుపింపఁ విరళంబుజేయనది రేఖాచంద్రహస్తంబు త
ద్వినియోగంబును న్యాయముఁ వినయముఁ విఖ్యాతియుఁ మేలు మే
లనువాక్సంచయ మంచితాఖిల విభక్త్యర్ధంబులుఁ మాధవా.

౭. ఇకను అరాళ హస్తలక్షణము.

సీ. అమరుబతాక హస్తమునంగుష్ఠత
ర్జనులు వంచినను నరాళమగును
నదిజనించె నగస్త్యునందతడె ఋషి
దేవత హరివన్నె తెల్పుమిశ్ర

జాతితద్వినియోగ మైతగునాపోశ
నాహారశౌర్య సైన్యములయందు
మానప్రదిక్షిణ ధ్యానయోగాఘ్రాణ
జననను మనసలాలనములందు

కటితటస్వేద వారణ కార్యధైర్య
కలిబుధాశీర్వచన గణకంకణాత్రి
పుండ్రధారణ విటవిట స్ఫుటవచోవి
షామృతాక్షీర నీరములందు మఱియు.

చ. విముఖమహానిలభృకుటి వేగరుచిప్రతిబింబ సంగర
క్రమభుజశక్తిమాన ఘటికాబికురగ్రహణాప్త కొండజో
త్తమరమణియ్య సుందరమద ప్రమదాతతసింధు మేఖలాం
త్తములనుకూచిమారుడను నాయకునందున రాశమాహరీ

౮. ఇకను శుకతుండ లక్షణము.

సీ. ఘనపతాకమున తర్జనియనామికముల
తుడలు వంచినశుక తుండమగును
దుర్గయందుత్పత్తి దూర్వాసుదాఋషి
షోణవర్ణము మహీసురకులందు
నధిదేవతమరీచియందుకు వినియోగ
మత్రప్రథమర్గణోద్యమములందు
బ్రహ్మాస్త్రకుంతక్ర పాణశోణప్రభా
మానసుజ్ఞాన కర్మములయందు

శారికాలేర కచ్ఛపాకారభయని
వారణాదర ఘనతిరస్కార సురత
సారనినదభయంకరాకారయుష్మ
దస్మదర్ధ క్రుదోక్తులయందు మఱియు.

సీ. బాంహ్యాంతరస్తోత్ర భావనిజోత్తమ
మధ్యమాధములఁ మాటలందు
ద్యూతాక్షిపాతకాం తూతపస్విభయ
వ్రాతగోత్రామర జాతులందు

సౌధాజ్ఞనాళవిచార భవిష్యద
ర్థములందు సుమములు రాల్చుటందు
వ్యాళనాట్యారంభ మందు నాట్యమునిల్పు
తరియందు పాంచాల పురుషునందు

జెల్లుశుకతుండమిల బ్రవర్తిల్లువిధము
లరసిసముచిత మెరిగి తా నభినయించు
నన్ను దలమిన్న సరససంపన్న యెన్న
ననన్నగాధిపశయన సుపర్ణగమనా.

౯. ఇకను ముష్టిహస్త లక్షణము.

సీ. పిడికిలిగూర్చియా నడిమివ్రేల్ బొట్న
వ్రేలణచిపట్టిన ముష్టి హస్తమగును
ఉత్పత్తి హస్తయందుగ్రుదు ఋషివీర
భద్రుఁడు దేవత శూద్రజాతి
ఇదినీలవర్ణ మా నిందుకు వినియోగ
మూర్ధసంహననస్థితోక్తులందు
ఘంటాగ్రహణతీవ్ర గమనలాఘవకచా
ఘర్షణధృతఖేట కములయందు

మధ్యమక్రోధ సంకేత మల్లయుద్ధ
మూర్ఖజన భద్రనాయక ముష్టిఘాత
ఖడ్గకుంతాది ధారణ గతులప్రాకృ
తానతులయందు జెల్లు శేషాద్రినిలయ.

౧౦. ఇకను శిఖరహస్త లక్షణము.

సీ. ఆముష్టికరమున నంగుష్ఠమెత్తిన
శిఖరహస్తంబిది శివునియందు
బొడమెను ఋషియర్జునుడు నల్వురుచియధి
దైవమంగజుడు గంధర్వజాతి

యగుదీని వినియోగ మర్ధేందుతిలకదం
తాఖ్య నాయకవి నాయకులయందు
స్మరధనుర్ధర మునీశ్వరదండధర మహే
శ్వరశబరగభీర పురుషులందు

నర్తనారంభ సుందరీ నమ్రభావ
ఖేదలజ్జావిలాస నికేతనాశ్వ
వల్గన స్తంభ ఘంటికా వాద్యనిశ్చ
యప్రమదదశ దానములందు మఱియు.

సీ. వ్యజనపయఃపాన వాసరదేశకుద్దాల
నీలాశ్మ సుందరములందు
శక్తితోమరభల్ల శరశబరీచిహ్న
ధారణతాళ వృంతములయందు
సరసనిశ్చల చతుస్సంఖ్యావికుంఠన
సమధిక పితృతర్పణములయందు
వాడయందును లేదు వద్దనుటందుస్థా
యీభావమాయా విహితములందు

గౌరియందును వీరాంగకంబుగాఢ
భావమును జిక్కుటయు కుటుంబావనంబు
నాప్తుడవియేమి యిదికొంచె మనెడుపదము
లందుశిఖరంబు జెల్లును నందతనయ.

౧౧. ఇకను కపిత్థ హస్తలక్షణము.

సీ. మునుశిఖరాంగుష్ఠ మునను తర్జనివంచి
బిగియగూర్చి ననుగ పిత్థమగును
శౌరియందుత్పత్తి నారదముని ఋషి
నలువ దేవతఋషి కులముగౌర
వర్ణమీహస్తంబు వాణీరమాపార్వతీ
వరుణుల దెలుపుటందు
నంకుశజపమాలి కాబ్జగదాస్త్ర చ
క్రశబారతాళ ధారణములందు

మందరాఘర్షణఘ్రాణ మందవదన
ధూపదీపనివేదన ధూమసమయ
నాట్యదర్శన విక్షేపణప్రతిగ్ర
హణవినిశ్చల ధైర్యంబు లందుమఱియు.

క. క్షమవాడ ఋషికులము మో
హముచేలాంచలము బుట్టు టనుపదముల మే
ఘముగౌర వర్ణమును తా
పములందుక పిత్థకరము బరగుముకుందా.

౧౨. ఇకను కటకాముఖ హస్తలక్షణము.

సీ. అకపిత్థంబు ననంగుష్ఠతర్జనుల్
కడునణంచిన కటకాముఖంబు
భార్గవువలన నుత్పత్తి పార్థుఁడు ఋషి
కనకపువన్నె రాఘవుఁడు దైవ
మనిమిషజాతిత ద్వినియోగ మగుదంత
ధావన నర్తనాంతములయందు
చామరచ్ఛత్రవ్యజనదర్పనపటీర
గణపుష్పదామ ధారణములందు
మడుపులిచ్చుట శరములు దొడుగుటయు గృ
తాభిషేకము పేరణి యాటవెలది
వాగెబట్టుట మర్యాద వరముదరము
పూలుగోయుటలందును బొసగుకృష్ణ.

౧౩. ఇకను సూచీముఖ హస్తలక్షణము.

సీ. తగుకటకాముఖ తర్జనిమినుదెస
జెందజాచినను సూచిముఖమగు
నజునియందదిపుట్టె నర్కుఁడుఋషివిశ్వ
కర్మదేవత శుభ్ర కాంతదేవ

జాతితద్వినియోగ మైతగునభ్యాస
నాబ్జనాభాబ్జ మిత్రాదులందు
నుదయాస్తమయ పట్టణోర్వ్యాదిశావలో
కనసత్యవచన లోకములయందు
బాణనాళరథాంగక భ్రమణలోహ
సారయచ్ఛద్ద తచ్ఛద్దశతసహస్ర
సంఖ్యలందును తర్జన స్థాననాసి
కాధరఘ్రాణ విరహము లందుమఱియు.

ఉ. దాచినవస్తువుల్గనుట ధారుణివ్రాయుట మోసపుచ్చుటల్
సూచిశలాకచిక్కుటయు సోప్యమొకర్థము రోమరాజియున్
నీచులచూపుటల్ వినుట నిర్ణయమెన్నుట యంతరంగమున్
సూచనజేయ జెల్లునిల సూచిముఖంబు మురాసురాంతకా

ఇకను అర్ధసూచీముఖ హస్తలక్షణము.

గీ. ఎనయసూచినిబొట్న వ్రేలెడముగాగ
జాచిపట్టిననదియర్ధ సూచికరము
యొకరుసూచినిగల వినియోగమెల్ల
నిందదగుసూచనముజేయ నందతనయ

౧౪. ఇకను పద్మకోశ హస్తలక్షణము.

సీ. అయిదువ్రేళ్లెడముగా నటుజాచి యరచెయ్యి
కుదియబట్టినపద్మ కోశమగును
విష్ణువందిదిగల్గె విధిఋషియధిదైవ
మలభార్గవుండు యతౌన్వయంబు
శ్వేతవర్ణంబుత ద్వినియోగమంబుజ
ఘంటాభ్రమఫలకందు కములయందు
వల్మీకిదర్పణ వర్తుల స్తనబిల్వ
చవలాభ్రకుసుమ వర్షంబులందు

నారికేళకబళకర్ణి కారకనక
కలశచక్రవకోరక కర్కరాండ
వికసనకపిత్థకారణ విధములందు
మిగులచెలువంబు లందును తగునుపేంద్ర.

౧౫. ఇకను బాణ హస్తలక్షణము.

సీ. ముష్టిహస్తమున నిమ్మనచిటికెన
వ్రేలుసాచినబాణ హస్తమనదనరు
స్కందునియందిది గల్గెనాతడెదైవ
మంబికాపతి ఋషి యసితకాంతి
విప్రజాతి నెసంగు వినియోగమగుమగుల్
దిద్దుటనాగేలు దెలుపుటయును
సంధినాట్యంబు షట్సంఖ్య శంభునిపాన
వట్టుస్వేదాంబు వారణమును
గిండియునునఖమును రత్నకాండములును
దనరునిట్టినిదాన విధంబులరసి
పూనిసభలోన వినుపించు బానజాణ
యరుణహిమకరనయన క్షీరాబ్ధిశయన.

౧౬. సర్పశీర్ష హస్తలక్షణము.

సీ. మొనసియున్నపతాక మునకొనవ్రేళ్ల
రచెయ్యివంచిన సర్పశీర్షమగును
పద్మాక్షువలన నుత్పత్తి హరిద్వర్ణ
మనిమిషపతిఋషి యమరజాతి
యీశుడధీశ్వరుం డిదిసత్తగోప్యక
ర్ధమఖర్వమల్ల యుద్ధములయందు
చందనవాల్మీక వందనప్రియభాష
ణప్రతివచనవీ నములయందు
లాలనక్షీరదధినీర పాలనాంబు
పానసంజ్ఞామరపితర్పణశిశుప్రి
యాననకౌళనప్రతి మాత్రువవహన
యాచనస్థానసదనము లందుమరియు.

ఉ. కొంచెముశోషణంబు కరికుంభములంటుట తేజమూపుపై
నుంచుటకొప్పబెట్టుటయు నోంయనుమాట మహాద్భుతంబుబల్
కొంచుట సిగ్గుగంధపడి గూఢతరార్థము కల్మషంబులున్
నెంచక సర్పశీర్షము వహిం రహియించు మహీంరఘూద్వహా.

ఇకను సర్పచతుర్క హస్తలక్షణము.

క. మొగిసర్పశీర్షమున చ
క్కగబొట్టన వ్రేలనామి కము మొదటనిడన్
తగుసర్ప చతురమిదియుధు
వగణిత కర్పూరరసము లందమరుహరీ.

ఇకను చలశర్పశీర్ష హస్తలక్షణము.

క. కొమరైన సర్పశిరమున
క్రమమున నంగుష్ఠమొకటి కదలించిన హ
స్తముచల సర్పంబగుమై
నముల త్తుకకళలు శోధనలు దెలుపహరీ.

౧౭. ఇకను మృగశీర్ష హస్తలక్షణము.

సీ. చతురహస్తమున కొంచకబొటనవ్రే
ల్పొడవుగను జూచినది మృగశిరంబు
యార్యయందు జనించె హరుడుదైవంబు
మార్కండుడు ఋషిసుధా కలితకాంతి
మునిజాతియీహస్త మనువాదసమ్మదో
దరశరీరచ్ఛత్ర ధారణములు
స్వేదాంబువారణ శిశునిరూపణ
రణహాయధేను వనస సంధ్యాలయములు
స్యందనాదివిలేపన మందహితస
మానసోపానశాంతచ మత్క్రియాత్రి
పుండసాక్షాత్కరణ కుండ్య పుణ్యాతరమ్మ
గాసనస్థానములుదెల్పు టందుమరియు.

చ. చెలువముసిగ్గుసంజ్ఞ తెరచీరయుమృగ్గు తిరస్క్రియాక్రమం
బులుశివలింగమేననుట బోటులనుమ్మది నాల్లుజాతులం
దిలదగుచాల నన్నభిఖించుట లీమృగశీర్షహస్తమం
దలరుయథోచితక్రమము లారసిపట్టద గుంజనార్ధనా.

౧౮. ఇకను కాంగుల హస్తలక్షణము.

సీ. శుకతుండమునను తక్కకబొట్న వ్రేల్మోదల్
గామూడువ్రేళ్లు వెంకాయకనుల
కరణిబట్టిననది కాంగూల మగుశూలి
యందుబుట్టెను ఋషి యగ్నిభవుడు
స్వర్ణవర్ణముసిద్ధ జాతిలక్ష్మీపతి
దైవమీహస్తము త్వలచకోర
చాతకక్రముకహా రీతకీజంబీర
రకరకజంబూ ఫలకందుకములు

మల్లికాకింకిణీ విద్రుమప్రశస్త
ఫలమిత్రగాస నక్షత్ర వర్తులములు
గుళీగెరుద్రాక్ష రేగు బండ్లలమిచుబుక
మంటుట యుద్రాక్షయునుదెల్ప నగుముకుంద.

౧౯. ఇకను చతుర హస్తలక్షణము.

సీ. సరవిపాతకిహస్త మునసంగుష్ఠంబు
నద్రివేలినడుముగా నిదికనిష్ఠ
మెడజేయ చతురమా నిదికస్యపునివల్ల
జననమయ్యెను మిశ్ర జాతిచిత్ర
వర్ణంబుతదృషి వాలఖిల్యుడుదైవ
మహివైరియాకరం బులకపోత
పాలికాతాటంక పాలచాతుర్యదృ
గ్జాలకముఖమధు తైలఘృతము

నఖలవస్తువిశేష నీలాదివర్ణ
వజ్రమకరతకనక దర్పణనయములు
శర్కరయునాభి కస్తూరి శాద్వలములు
చాటువాక్యంబులును దెల్ప జనుముకుంద.

ఇకను ఖండచతుర హస్తలక్షణము.

గీ. తగినచతురము ననుతర్జని నెడజేయ
ఖండచతురమిదిస గమువిభూతి
యమృతరక్త విధురయత్న గో
రోచనపదములందు జెల్లు పద్మనాభ.

౨౦. ఇకను భ్రమర హస్తలక్షణము.

సీ. తగుపతాకమునను ధ్యమమనామికమువం
చినభ్రమరముకస్య పునికతమున
జనియించెఖేచర జాతిమేచకకాంతి
గరుడుడు దైవంబు కపిలఋషియు
నగునిదిపట్పద గగనవారణవంత
శుకపికచాతక శోణితములు
పటురజోవ్రజకర్ణ పత్రమాయాదీర్ఘ
నాళప్రసూనమా నవ్రతములు

అంబుకణములు నలలురెం డక్షరములు
సవ్యయపదప్రచయ ముకుడంబుకపట
వృత్తిసీ వినదల్పుట వివరమనుట
ముల్లుదివియుటయును దెల్ప జెల్లునృహరీ.

ఇకను పూర్వభ్రమర హస్తలక్షణము.

క. మానుకొను హంసాస్యకరం
బునతర్జనివంచనదియు పూర్వభ్రమరం
బునగల వినియోగములు
ర్వినివరుసగ వీనియందు వెలయముకుందా.

INTRODUCTION

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important Manuscripts' Libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10, Education, dated 4th April 1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following were the members of the Committee :—

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L.
2. ,, R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.
3. ,, C. M. Ramachandran Chettiar, B.A., B.L.
4. ,, R. Krishnamoorthy (Kalki).
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., Ph.D.
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M.A.
7. ,, V. Prabhakara Sastri.
8. ,, N. Venkata Rao, M.A.
9. ,, H. Sesha Ayyangar.
10. ,, Masti Venkatesa Ayyangar.
11. ,, M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
12. Dr. C. Achyuta Menon, B.A., Ph. D.
13. ,, C. Kunhan Raja, M.A., D. Phil.
14. ,, A. Sankaran, M.A., Ph. D., L.T.
15. Sri Polakam Rama Sastri.
16. ,, S. K. Ramanatha Sastri.
17. Dr. M. Abdul Huq, M.A., D.Phil. (Oxon.)
18. Sri Afzul-ul-Ulama Hakim Khader Ahamed.
19. ,, P. D. Joshi.
20. ,, S. Gopalan, B.A., B.L.
21. ,, T. Chandrasekharan, M.A., L.T., Curator.

౨౦. ఇకను హంసాస్య లక్షణము.

సీ. ధరమాత్యమాంగుష్ఠ తర్జనూల్గూర్చి ప్రవే
శ్లవలికిజావహం సాస్యమగును
శూలియందిదిగల్గె శుకుడుతదృషిశుభ్ర
వర్ణముద్విజజాతి వనజభవుడు
దైవమాకరముసంజ్ఞా విచిత్రకవేణు
వాద్యహంసానన వాహనములు
జ్ఞానోపదేశపూ జానిజముద్రికా
నిస్సాణవాసనా నిర్ణయములు
గానపఠన సుభాషణ ధ్యానరచన
మా క్తి కారత్నలక్ష్యచుం బనవిటంక
మథితభావజ నవవస్తు శిథిలరోమ
లాంబుకణముల దెల్పుట యందుమరియు.

క. ఫ్రలకయు వీనులసౌధము
తిలలాహుతి నటుడుకపట ధృతిమేషాస్యం
బలగుల సమరములు బూనుట
దెలుపగ హంసాస్యమొప్పు దేవేంద్రనుతా.

౨౧. ఇకను హంసపక్ష హస్తలక్షణము.

సీ. సర్పశీర్షమునగొం చకకనిష్ఠముజావ
నివిహంసపక్షమా భృంగివలన
ప్రభవించెనసితవర్ణంబప్సరోజాతి
భరతుడు ఋషిమనో భవుడుదైవ
మదిశుద్ధనాట్యమో హాదయానులాపవి
ద్యామరప్రజచంద్రి కాతపములు
సరసవధూజయ స్తంభోపదేశాబ్ధి
బంధనమకరికా పత్రికములు
దత్తపుత్రుడు కౌగిలి ధైర్యమురము
బక్కి రెక్కలు నిలుపుట చొక్కపొడియు
సారరూపము పులకయు కోరవగపు
వీణెమీటుటయునుదెల్పు వెలయుగృష్ణా.

౨౩. ఇకను సందంశ హస్తలక్షణము.

సీ. హంసాస్యమునమధ్య మమువ్రేలుజూపిన
సందంశమగువాణి యందుబుట్టె
వరగౌరకాంతి విశ్వావసుఋషియు
విద్యాధరాన్వయమధి దైవమదయ
వల్మీకి మగుముఖ్య వర్ణనలేఖన
గ్రంథశోధనచిత్ర కారణములు
సంగీతలాస్యదర్శన తిలాంజనయావక
జ్ఞానకనకని కర్షణములు

ఖననఖక్షతతృణ తిలకవిషలక్ష్య
దంతసందష్టతాక్ష నిధానతుహిన
మశకమత్కుణమక్షికా మందహాస
సత్యభాషణములుదెల్ప జనునుమరియు.

సీ. మౌక్తికాయతరత్న మాలాంబుబిందురో
మావళీక్షతపుల కాంకురములు
మణివేదికాంచితక్షణ తులాసూక్ష్మ
ముకులసాతలచ్ఛత్ర విలసనములు
యజ్ఞోపవీత రేఖాకారవాసనా
నతలితకావి జనస్థలములు
స్పర్శవేదియుమనో భవములేదనుటయు
గురిగింజ భస్మంబు గుళిగవెండి

కొంచెమనియెడు పదములు నెంచితెలుప
జెల్లుసందంశమిలను నౌచిత్యమెరిగి
యభినయింపంగదగు చానలవిలోన
ననిమిషపతీశ్వరావను దనుజదమన.

౨౪. ఇకను ముకుళ హస్తలక్షణము.

సీ. పద్మకోశమునదప్పక వ్రేళ్లకొనలుగూర్చి
నముకుళమువాయు తనయువలన
గలిగెగుహుడు ఋషి కపిలవర్ణముసుధా
కిరణుడువేల్పు సంకీర్ణజాతి

యిదిగానసౌజన్య మదనబాణప్రాణ
వాయుభోజనదీన వచనరుచులు
పంచసంఖ్యానిరూపణబాలచుంబిన
దేవపూజాధ్యాన భావనములు

పద్మకలికయు జపము గర్భముధనిష్ట
యనెడునక్షత్రమును నాభి జననమగుట
సతులగిలిగింతలును దెల్ప జనుతదుచిత
మరసిపట్టడగు మితారి యసురవైరి.

ఇకను పూర్ణనాథ హస్తలక్షణము.

సీ. అలపద్మకోశంబు నందన్నివ్రేళ్లగా
నల్వంచినను పూర్ణ నాథమగును
నృహరి యందుత్పత్తి నృపజాతియాదికూ
ర్మము దైవ మెరపు వర్ణంబుఋషియు
శార్దూలమునియిది చౌర్యకాననసింహ
శార్దూలకూర్మదు ర్జయములందు
నారసింహునియందు సరభోజనునియందు
కర్ణికారస్తనో త్కరములందు

దిట్టతనమందుగడ్డము బుట్టుటందు
దినములందును తలగీరు కొనుటయందు
నమరునౌచిత్యమారసి యభినయింప
వలయు సుగుణాభిరామ రావణవిరామ.

౨౫. ఇకను సింహముఖలక్షణము.

సీ. అలమధ్యమాంగుష్ఠ మునుననామికమునొ
య్యనకొనల్గూర్చి తర్జనికనిష్ఠ
ములుజూపినను సింహ ముఖమగుదత్తుని
వలనబుట్టెను ఋషి నలువ తెల్పు
వన్నెక్షత్రియజాతి భవుడధీశ్వరుడిది
పంకజమాలికా పరిమళములు
మందహాసక్షౌర మంగళస్నాన
సింహాసనమోక్ష సంధానములును

దర్భ చలనాక్షమాలికా ధైర్యకలశ
వృషభకంఠీరవములును వినుటయునన
యంబుగాదెల్పుటకు జెల్లు నభినయములు
ఖండితాసురజాల రాఘవ నృపాల.

౨౬. ఇకను తామ్రచూడ హస్తలక్షణము.

సీ. నెరిపితాకమున కనిష్ఠమంగుష్ఠమున్
పొరిదిగూర్చినతామ్ర చూడమగును
శృతియందుత్పత్తి శతమన్యుడలఋషి
శంఖవర్ణముదేవ జాతిగురుడు
దైవమీహస్తంబు తౌర్యత్రికంబుకు
క్కుటమురోదనముచు కోపగుణము
మూడువేదములు త్రిమూర్తులులోకత్ర
యంబుశూలము త్రికూటాచలంబు
లశ్రువులు జీమ్ముటయు వ్రణయంబుగణన
వర్ణ భేదంబుఖ్యాతి నిశ్వాసరీతి
ఫలకమళికించుటయునను పలుకులెల్ల
దెలుపజెల్లును నయమున జలజనయనా.

పల్లవహస్త లక్షణము.

సీ. వహిపద్మకోశంబు వ్యావృత్తముగద్రిప్ప
నలపల్లవంబగు హారికతమున
జనియించె గంధర్వజాతి మేచకకాంతి
యలవసంతుడు ఋషి జలజమిత్రు
డదిదైవమిది భూషణాంబరమాధుర్య
నవనీతవికచాబ్జ నర్తనములు
సాధువచనరూప సౌందర్య దుర్గ సౌ
ధాగ్రపట్టణ విరహప్రదములు
తాళఫలచిత్త కమలమస్తక కిరీట
శాఖశాఖాఘనస్తనచయములెల్ల
దెలుపజెల్లును తదుచితకలనలరసి
యభినయించు జమత్కారి యసురవైరీ.

ఆసంయుత హస్తాలు ౨౮ న్ని, హస్తభేదములు ౪ వెరశి హస్తాలు ౩౨ సంపూర్ణము. ఒకచేతజూపగల హస్తాలు ౨౮ లో నుత్పత్తియగు మిశ్రహస్తాలు ౪ న్ను వెరశి హస్తాలు ౩౨.

శ్రీమతే హయగ్రీవాయనమః.

సంస్కృత శాస్త్రమురీత్యా—కాంగులహస్తానంతరం—ఆలపద్మహస్తము దీనరాలేదు. యిందులో పల్లవహస్తమొకటిన్ని, హస్తభేదమువలన నుత్పత్తి హస్తములు ఆరున్నొక్కటియు నున్నది. ఇది సంస్కృతమున లేదు......

—: శుభమస్తు :—

పుష్పపుట హస్తలక్షణము.

మ. వరుసన్ సర్పశిరోయుగంబు నిలపార్శ్వంబందుగూర్పన్ కరం
బరయన్ పుష్పపుటంబు కిన్నరవిభుండౌ వేల్పు యీహస్త
మర్పర పుష్పాంజలి ధ్యానమున్ సుమఫలవ్రాతాదు లర్పించుటా
దరహింగైకొనుటందు దెల్పనొగిజెందున్ నందగోపాత్మజా.

ఇకను అంజలి హస్త లక్షణము.

చ. చలగుబతాక యుగ్మమొగిజేర్చిన నంజలిహస్తమిందునన్
తలమున క్షేత్రపాలు డధిదైవమగున్ వినియోగ కారణం
బులకు ప్రణమ్యమున్నియ నమునంజలి శంభునిరూపణంబు మై
పొలుపును ధ్యానమున్ విరహమును దెలుపందగు నందనందనా.

చతురశ్రమ హస్తలక్షణము.

చ. వరకటకాముఖద్వయము వక్షముకై వెసవంచిపట్టినం
ధరచతురశ్రమంబులగు దైవము రాఘవుడీ కరంబు చా
మరములు పూనుటన్ మణిసమంచితహారములూను రీతి జ
క్కరి నటనంబులుం దెలుపగాదగు మాధవ దెన్న కేశవా.

త్రిపతాక స్వస్తికహస్తలక్షణము.

చ. ఘనత్రిపతాకలూని మణికట్టులతోఁగూని స్వస్తికంబు జే
సిన త్రిపతాక స్వస్తికముజెల్వగునిందు కధీశ్వరత్వమై
యొనరు నభంబుదీని వినియోగము కల్పకమున్నతంబు జెం
దును గిరిశృంగసౌధములు దెల్పదగున్ ధరరాఘవేశ్వరా.

ఇకను పతాక స్వస్తికహస్తలక్షణము.

గీ. స్థిరపతాకయుగంబు స్వస్తికమిడగబ
తాకస్వస్తికమగు బ్రహ్మదైవమిందు
జలధి మకరియుతాల్మి చంచలలు తరువు
లభ్రభవిస్తీర్ణమును జెల్లునబ్ధిశయనా.

ఇకను స్వస్తికము.

గీ. కర్తరియుగంబు తగస్వస్తికముగజేయ
కర్తరీస్వస్తికంబగు కార్తికేయ
డెలమిదైవమునీ వినియోగమెనయు
కొమ్ములోరుసుట నగములం నెమ్మికృష్ణా.

ఇకను డోలాహస్తము.

మ. వరమోల్లాసగతిం బతాకయుగళిం బార్శ్వంబులం జూచినం
ధరడోలాహ్వయ హస్తమిందు కెలమిన్ దైవంబగున్ వాణియీ
కరమాలస్య మదాలసప్రమద రేఖల్మోహ మూర్ఛల్ మహిం
బరగున్ వీలలు మార్గనాట్యములు దెల్పంజెల్లు గోపాలకా.

అవహిత్థ హస్తం.

చ. అలశుకతుండముల్ యురమునందలి పక్కల చక్కిజేర్పుచున్
యిలదెసజాపినంతన వహిత్థకరంబు మృకండునందనుం
డలరునుదైవమై యిదిమదాహావలీలలు దేహకార్శ్యశ్రీ
దుర్బలములు నూర్పులున్నటన పద్ధతిదెల్పద గుంజనార్ధనా.

వర్ధమానహస్తము.

గీ. తొలగకన్యోన్య సమ్ముఖా ధోముకముల
హంసపక్షంబు లొలసిన నదియెవర్ధ
మానమీవేల్పు వాసుకి దానవేంద్రు
నురముజీల్చిన నృహరియం దొనరుకృష్ణ.

ఉత్తానవంచితము.

గీ. వెలయుద్రిపతాకములు భుజంబుల నొరయుచు
మించబట్టిన నుత్తాన వంచితంబు
విష్ణుడధిదైవమచ్యుత విగ్రహముల
సురలబుట్టువు లిదిదెల్ప బరగుగృష్ణ.

కలశహస్తము.

క. వడినర్ధ చంద్రకరములు
కడునెదురుగ బట్టినపుడు కలశకరం బిం
ద్రుడుదైవం బిదికలశం
బడరుటభూచారినటన లందమరుహరీ.

పక్షవంచితము.

గీ. కరమెనయ నర్ధచంద్రముల్ కటితటముల
జేర్చిపట్టినపక్ష వంచితముదనరు
భవునిసతిదైవ మిదిపక్షి పక్షములును
బిరుదులొండౌను మునుదెల్ప బరగుగృష్ణ.

ఉత్సంగ హస్తము.

ఉ. రంగలరన్ దురాళములు రంబునస్వస్తి కరీతిబట్టను
త్సంగకరంబు గౌతముడు దైవముగన్ యిది యాదరంబును
ప్వాంగుట సిగ్గుస్నేహ విధమున్ కుచకోపన మప్రియంబునా
లింగనరీతి సాధ్యము చలిందెలుపందగు రాధికాధిపా.

మిత్రోత్సంగ హస్తము.

శా. పాత్రంబై మృగశీర్షయుగ్మమును పైపై నాభి మున్ జేర్చినన్
మిత్రోత్సంగకరంబు బౌద్ధుడగు నెమ్మిం దైవమీహస్తమి
ద్ధాత్రిన్ బౌద్ధుని జెప్పనొప్పు నొకహస్తంబెత్తి వ్యావృత్తివై
చిత్రిం జెక్కిట జేర్పసిగ్గు జళుకుం జెందున్ ఖగస్యందనా.

తిలకహస్తము.

గీ. గరిమ త్రిపతాకమును సమ్ముఖముగ నెదుట
జేర్చిపట్టిన తిలకమా జిష్ణుడర్ధి
దైవమిది తిలకమును సుగంధమును ప్రసవ
చయము పుష్పాంజలియు దెల్ప జనుముకుంద.

నాగబంధహస్తము.

గీ. సర్పశిరములు ముంజేతి చక్కిపొదువు
గాగ స్వస్తిక మొనరింప నాగబంధ
మగును శేషుడు దైవమిం దలరుపొదల
ధర్పణోరగబంధము ల్దగుముకుంద.

వైష్ణవ హస్తము.

చ. అమరు బతాక హస్తయుగమందలి బొట్టనవ్రేళ్లు యుక్తభా
వముతగ గూర్చిబట్టినను వైష్ణవహస్తము దైవమిందిరా
రమణుడు నిందుబృందము విరావముమందము క్రందు చక్రవా
కముకవదంపతిత్వ మొగికాంచువిధంబును జెల్లుమాధవా.

కపోతహస్తము.

చ. తనరినయంజలిన్ తుదమొదళ్లువడిన్ కదిలించియంతరం
బునవిరళంబు జేయగ కపోతముదైవము చిత్రసేనుడిం
దొనరుపను ల్సతీపురుష యుక్తము పోకయ నంటిపువ్వు ప్రమొ
కును చలినారికేళమతి గోప్యమునున్ విలసిల్లు శ్రీహరీ.

కర్కటహస్తము.

చ. అరుదుగ పూర్ణనాభ యుగళాంగుళిరంధ్రము నందునిన్ని వ్రే
ళ్లిరవుగగూర్ప కర్కటక మిందుకు దైవము వాసుదేవుడీ
కరము విలాస జృంభణలు కర్కటకంబును చింతవిగ్రహా
కరమును శంఖుబూన నెటి కల్విరువన్విని యోగమచ్యుతా.

కటకవర్ధమాన హస్తము.

గీ. నిండుకటకా ముఖంబులు రెండుస్వస్తి
కంబొనర్చిననది కటకాప్రవర్ధ
మానమిందుండు దైవమై మలయునిదిని
దానచింతాశయములందు దండలాస్య
జక్కిణీ నృత్యములయందు జనుముకుంద.

గజదంత హస్తము.

చ. సరవిని సర్పశీర్షములు సందిళులందగ స్వస్తికంబిలన్
ధరగజ దంతహస్తమగు దైవమొగిం బరమాత్మమీకరం
బురువగుకంబముల్ శిలలు నూనుటపట్టుట నిండుమాట సు
స్థిరముగు హస్తిదంతములు దెల్పదగున్ యదువంశవర్ధనా.

నిషిద్ధ హస్తము.

చ. వెరవుగ ముందునిల్చిన కపిత్థపై ముకుళంబు వంచినన్
ధరణినిషిద్ధ హస్తమగు దైవము తుంబురు దిందుసత్యమున్
కొరతయు లింగపూజనము గోప్యము శాస్త్ర పదార్థసంగ్రహ
స్ఫురణము ధైర్యగర్వములు మోసము న్వనియోగమచ్యుతా.

మకర హస్తము.

చ. పరువడి నర్ధచంద్రములు పైపయినుంచియు బొట్నవ్రేళ్లు రెం
పరయగ దల్చినన్మకర హస్తముదైవము మచ్చ్యదేవుడీ
కరమున కున్న్రుగాదనమ గాథనదీప్రహద మచ్చ్యనక్ర కే
సరిని బిడక్రమంబులు నిశాచరుడు న్వనియోగమచ్యుతా.

వల్లిభాయిత హస్తము.

గీ. శిఖరహస్తంబుపై మృగశీర్ష కరము
నెనయబట్టినవల్లభా యితకరమగు
నతను డదిదైవమింను స్తంభాధిరోహ
ముపరి సురతాదులును దెల్ప నొసరుగృష్ణ.

రతామోద హస్తము.

గీ. కడునరాళము ముకుళ యుగ్మముపతాక
హస్తవిరళము బట్టిన యట్టికరము
క్షితిరతామోద మిందుకురతియొదైవ
మిందుచౌశీతి బంధము జైందునృహరి.

సంయుతహస్తాలు ౨౪ న్ని సంపూర్ణము.

ఇక సర్వాంగాభి నయలక్షణం.

సీసమాలిక. తగుపతాకమున పాదంబులాగుదికాళ్లు
ముష్టిహస్తమున కపోతమునను
జంఘులుమరియర్ధ చంద్రహస్తమున మో
కాళ్లునా పయితొడల్ కరికరమున
వరకటకాముఖ కరమునదత్సంధి
యలగుదస్థలము హంసాననమున
పిరుదులర్ధశశాంక కరమున మేఢ్యంబు
మృగశీర్ష కరమున వృషణయుగళి
త్రిపతాకమున మధ్య దేశంబుముష్టిని
ధరనధోముఖ కపోతమునకు క్షి

శుకతుండమునవళు ల్సూచికముననాభి
పరుగుమూగారు సర్పశిరమునను
స్వస్తికమున రొమ్ము చనుమొనల్ముకుళంబు
ననుపద్మకోశము ననుకుచములు
కక్షమర్ధశశాంక కరమున కంఠంబు
ముష్టిని చుబుకంబు ముకుళమునను
జడనర్ధచంద్ర హస్తమున జెక్కిలిత్రిప
తాకకరంబున దంతపంక్తి
శుకతుండమున నాస సూచీముఖంబున
సందంశమున జెవు ల్సరవి పెదవి
చూట్కులు కనుబొమ ల్సూచీముఖంబున
నళికస్థితిపతాక హస్తమునను
తలముంగురులు త్రిపతాకంబు ననుకేశ
పాశముల్కర్తరీ స్వస్తికమున
నలపల్లవంబున బలు కేశబంధంబు
కర్తరినిమనో వికారచయము
సుగుణంబు బుద్ధియు సూచీముఖంబున
తగుపల్కులెల్ల సందంశమునను
ధరముకుళత్రి పతాకబాణకరావ
ళులను నఖంబులు దెలుపదగును
నవనినెంచంగ సర్వాంగాభి నయమిది
బాంధవాభినయ మేర్పడగణింతు
నపవేష్టితంబైన హంసాసనంబును
మృగశీర్షమునుబట్ట దగుజననికి
తండ్రికిశిఖర హస్తముజెల్లు కర్తరీ
హస్తంబుడగుసోద రావళులకు
నత్తమామలదెల్ప నమరునుముకుళ
హస్తంబుతో నెనసిన సర్పశిరము
బావమరందుల భావింపనింపొందు
సందంశమునన ర్ధచంద్రకరము

నెనరుజెందిన బంధు జనములసూచింప
కరమొసంగుబతాక కరయుగంబు
ప్రాణేశ్వరునిదెల్ప బరగును శిఖరంబు
తగుభార్య నెరుగింప మృగశిరంబు
నల్లునిగణింప ముకుళంబు జెల్లునిటుల
భరతమతమున తిరమైన తెరగులరసి
యభినయించెడు వగమీరి నదిమిటారి
వరసుగుణధామ రామరావణవిరామ.

ఇవి సర్వాంగాభినయములు సంపూర్ణము.

నృత్యహస్తముల లక్షణములు.

ఊర్ధ్వవర్తాలు. ఒనరన్వీచుచు హంసపక్షములు క్రిందొక్కొక్కటన్ మీదు బ
ట్టినయూర్ధ్వవర్తము లండ్రునిందు దగుదాటిన్ తాళవృతంబు గ్ర
క్కునవీవం బరితాపమొందుటయు సిగ్గుంబాలు నగ్గించులా
లనముం గాలియుగంతముం గొనుట దెల్పంజెల్లు గోపాలకా.

తల ముఖములు.

క. రొమ్మునకెదురుగను నూర్ధ్వపు
తమ్ములు విరళముగజేయ తలముఖములగున్
సమ్మతి కిమ్ముగునాశ్లే
షమ్మున మర్దళమునందు జనుగోవిందా.

విప్రకీర్ణములు.

గీ. ఎనయు స్వస్తికహస్తంబు లెడయజేయ
విప్రకీర్ణ కరంబునా వెలయునిందు
కలిత చేలాంచలంబులు కంపనములు
దెలుపజెల్లును వినియోగ మెలమికృష్ణ.

అరాళ కటకాముఖములు.

చ. గరిమనరాళహస్త కటకాముఖయుగ్మము స్వస్తికంబిడన్
కరమరుడౌనరాళ కటకాముఖహస్తము లండ్రునిందు వి
స్ఫురణముమీరనాకు మడుపుల్తగనిచ్చుట హెచ్చు
[మెచ్చుటల్
వరశిఖికీలుబూనుటయు వంతయుదెల్ప దగున్స్మరాంతకా.

అవహిత్థ వక్త్రములు.

గీ. కడుబతాకమ్ములు పొడవ్రగాగ్రద్రిప్పి
వేగక్రిందున వంపన విత్థవక్త్ర
ములగుదేశీయ నటనలు మొదలియడవ
దురుసలెరుగింప జెల్లునిం దునముకుంద.

సూచ్యాస్యములు.

గీ. ఉరముపయినుంచి సూచిక కరమునొకటి
సారిది నిరుదెసజూచిన సూచికాస్య
ములగునివిజూడు మనియెడు పలుకువిరహ
మలసటయునిందు వినియోగ మగుముకుంద.

రేచితాలు.

గీ. హంసపక్షంబులు ద్వేష్టితాయుతగము
ముందుజూచిన రేచితములగునిందు
చదువజదివింప దగినట్టి సకలకథలు
జిత్రపలకంబులును జూప జెల్లుకృష్ణ.

నితంబములు.

గీ. తగుబతాకంబులపవేష్టి తముగనుభుజ
శిరములందుండికటిని జేర్చిననితంబ
ములగునిందతి వివశము నలసూటయును
నద్భుతము ధైర్యమును జెల్లు నభిశయన.

పల్లవములు.

గీ. డంబుమీరబతాక యుగ్మంబుమూడు
మూలలేర్పడ నొకపార్శ్వ మునసుస్వస్తి
కముగబట్టినపల్లవ మమరునిందు
నొందుకొనుటయు నిహతము లొనరుగృష్ణ.

కేశబంధములు.

గీ. రేచితపతాక యుగ్మంబు రెండుదెసల
నుండికుంతలములచాయ నొలయజూప
కేశబంధంబు లగునిందు గెరలుకురులు
సరసనటనలుయొగ నిశ్చలత రేఖ
చేష్టదక్కుటయును దెల్ప జెల్లుగృష్ణ.

కరిహస్తము.

గీ. గరిమచెలిదెసగటకా ముఖమ్మునునిచి
సర్వశిరముల చాయగా జాచిపట్టి
నిలనుకరిహస్త మగుసిందు విలుదివియుట
చక్రమాడుట జడవేటు జనుముకుంద.

త్రిపతాక పక్షవంచితము.

గీ. సరవిత్రిపతాకములు కటిస్థలములందు
దనరజేర్చిననవి త్రిపతాకపక్ష
వంచితంబగు నిందుదయించునూరు
యుగము భేదాతిశయమునుం దగుముకుంద.

పక్షద్యోతకములు.

గీ. పక్షవంచిత మిలజూచు పగిదినొదుట
బరువడిగ ద్రోచిపట్టివ పక్షద్యోత
కలమునందగు నిందున గాధనదియు
నాదిఘోణి నభినయింప నమరుగృష్ణ.

దండపక్షములు.

గీ. జోకతోహంస పక్షుల తాకరములు
నురముపక్కల నొకటిమా ర్పొకటినెనయ
బట్టినది దండపక్షముల్ భామినీవి
లాసయానాదు లిందొప్పు వాసుదేవ.

గరుడపక్షములు.

గీ. కరమరయనర్ధ చంద్రముల్కుటితముల
నొండొకటిముందు వెనకయై యొలయబార్శ్వ
సారితముజేయ గరుడపక్షంబులందు
గమనలీలా నటనరీతు లమరుగృష్ణ.

ఊర్ధ్వమండలాలు.

గీ. జగతినొండొందు మండలంబుగపతాక
యుగళమునుదుటి దెసబట్ట నూర్ధ్వమండ
లంబటందురు నివికాంతు లనుగణింప
గోతమానుట దెలుప బేర్కొనుముకుంద.

పార్శ్వమండలాలు.

గీ. శిస్తుగను నూర్ధ్వమండల హస్తయుగము
పక్కలను జావగానది పార్శ్వమండ
లంబులిందలి కింకిణీ రవముచక్ర
వాద్యములుదెల్ప జెల్లును వాసుదేవ.

ఉరోమండలములు.

గీ. పార్శ్వమండలములు రొమ్ముపజ్జనెదుట
భ్రమితమొందను రోమండలముటండ్రు
చలముకోపమునూ యయుజలదరవము
నింపువినియోగ మగుము ముకుందవినుత.

ఉరోపార్శ్వ మండలములు.

గీ. ఆయురోమండలములు రొమ్మరయుచాయ
నొకటిద్రిప్పుచు నెదుట మరొకటిజాప
నదియు రోపార్శ్వమండలు లందుదనరు
తురగశిక్షయు వల్గితాదులు ముకుంద.

ముష్టిస్వస్తికము.

గీ. ముష్టికరముల నుదరంబు మొనయజేర్చి
స్వస్తికముజేయ నదిముష్టి స్వస్తికమగు
పొసగువినియోగ మిందుకు పోకముడియు
తాల్మిసిగ్గును నందనందన ముకుంద.

ముకుళ స్వస్తికము.

గీ. సముచితస్థితివ్యా వృత్తితముగముకుళ
హస్తములు స్వస్తికంబిడ నవియెముకుళ
స్వస్తికంబివిదళ సంఖ్యలు లజముకుళ
ములునభినయింప జెల్లును మురవిరోధి.

ప్రయుక్తాల పల్లవములు.

గీ. వెలయునల పల్లవంబులు ద్వేష్టితముగ
బరగు రెండొకసరిగాగ నురమున సరస
బట్టినదియె ప్రయుక్తాల పల్లవమగు
స్తనకమల కామితములందు జనుముకుంద.

ఉల్బణములు.

గీ. బనరు నలపల్లవంబులు నొక్కసరిగ
నాగిగదియ జేర్చిపట్టిన నుల్బణమ్ము
లనగదగునిది లోచన వనజములును
నలరుగుత్తులు నెరుగింప నలరుగృష్ణ.

క. శ్రీకాంతా పతికరుణా
సాకల్యత భరతసార సంగ్రహమున వా
క్శ్రీకరుడు చిల్లకూరిది
వాకరు డొనరించెహస్త గరలక్షణముల్.

అసంయుత హస్తములున్ను, సంయుత హస్తములున్ను, సర్వాంగాభి నయములున్ను, బాంధవాభినయములున్ను, నృత్యహస్తములు నున్ని సంపూర్ణము.

— శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు :—

క. శ్రీరామ నీదుకృతియై
సారంబగు భరతసార సంగ్రహమున మే
లారయన యనశిరోభే
దారూఢ క్రమములకును నయముగణింతున్.

ధూతశిరస్సు లక్షణం.

ఉ. చాతురిమీరశీర్షమిరుచాయలకై యొకసారిజాచినం
ధూతశిరంబటండ్రు విబుధుల్మహి తిద్వినియోగమాలియో
గాతతఖేదభావములు నద్భుతమున్మది రానిరీతిసం
జాతమదాలసంబులిరుచక్కగనుం గొనుటల్ రఘూద్వహీ.

విధూత శిరస్సులక్షణం.

క. అలధూత శిరమువెసరం
జలగదలించిన విధూత శిరమగునిందుం
గలుద్రావిన మానవునిం
చలిజ్వర భయములుదెల్ప జనువనమాలీ.

అధూత శిరస్సులక్షణము.

క. మినుదెస నొకపరి మొగమూ
చినను ధూతంబునిందు జెల్లుతనయడల్
తనగర్వ బలాదులునిం
తనిదెల్పుట నందువినుట లంభుజనాభా.

అవిధూత శిరస్సులక్షణము.

క. శిరమొకసారి వసుంధర
నరయుగతిఁ వ్రాల్చనదియె యవిధూతమగున్
నెరసంజ్ఞ సిగ్గుజళుకుం
దిరమునివియు జెల్లునిందు దేవేంద్రనుతా.

కంపిత శిరోలక్షణము.

గీ. ధరణి నాకసమును జూచి త్వరితగతిని
శిరముగదలింప కంపిత శీర్షమందు
కినుకనుడువుట పరుషోక్తి వినుటబెదర
జేయుటయు రోషమీర్ష్యంబు జెల్లుగృష్ణ.

అకంపిత శిరోలక్షణము.

గీ. మహినభంబునకై రెండుమార్లుశిరము
నూచిననకంపితంబగు నారులదెగడు
నహియు సౌజ్ఞసమీపమా వాహనమును
చిత్తవృత్తియు నిందొప్పు శేషశయన.

ఉద్వాహిత శిరోలక్షణము.

గీ. పంబుడగ నొక్కపారి యూర్ధ్వంబుగాశి
రంబునెత్తినను ద్వాహితంబటండ్రు
కంబుకంధర మెదిటి కార్యంబులున్న
తంబునిదిదెల్పుటకు జెల్లు నంబుజాక్షా.

పరివాహిత శిరోలక్షణము.

గీ. తిన్నగాతలవెనుకకు దీసియొక్క
పరుసద్రిప్పిననది పరివాహితంబు
ప్రియమునయమువిలాస విస్మయవిధములు
నింపువినియోగమైతగు నందతనయా.

అంచిత శిరోలక్షణము.

గీ. భువికనుంగొను చందాన భుజముపైని
శిరమువంచిననంచిత శీర్షమందు
మోహచింతామయమ్ములు మూర్ఛలధిక
కార్యభరణమ్ములును జెల్లు కందుజనక.

నిహంచిత శిరోలక్షణము.

గీ. భుజయుగంబులు శిరమును పొడవుగాగ
నెత్తివంచనిహంచితం బిందుచెలుల
లీలలు ప్రకాశతయుకధ లాలకించు
విధము క్రోధాంధులును జెల్లు కుధరధారి.

పరావృత శిరోలక్షణము.

క. వెనుకదెసకయి శిరము ద్రి
ప్పినను పరావృతముదీన విముఖులుకని
గ్గునుచిడిముడివెను చక్కం
గనుగొనుటయు జెల్లురాధికాహృదయేశా.

ఉత్క్షిప్త శిరోలక్షణము.

క. వినువీధి జూచినటు లె
త్తినశిరముత్క్షిప్తమిందు దువినుడుగణముల్
యినచంద్రుల జూచుటపొడ
వనుటఖగము లెగసెననుట లనువొందుహరీ.

అధోముఖ శిరోలక్షణము.

క. ఇలజూచిన చందంబున
తలవంచనదోముఖంబు తగునిందదిసి
గ్గొలటయు చింతయు మ్రొక్కుట
తెలమిన్ వినియోగమరయ నీశసహాయా.

లోలిత శిరోలక్షణము.

చ. కనుగవయున్ నిమీలితము గాదలవాంచిన లోలతంబునై
దనరుశిరంబునందు కలుద్రావికలంగిన వానినిద్రపెం
పునదగువాని దెల్పుటయు మూర్ఛయుదీనతయున్ గ్రహం
[బునో
కనవిధమున్మదాలస మొగిన్ వినియోగము రాఘవేశ్వరా.

ఇది శిరోభేదలక్షణము సంపూర్ణము.

—: దృష్టిలక్షణము :—

పార్శ్వగత దృష్టి.

క. అనువుగనొక పార్శ్వముదెస
గనుగొననాచూపుపార్శ్వ గతదృష్టియగున్
కినుకనొక కెలకుజూచుట
ప్రణయమలుక సౌజ్ఞలిందు బరగుముకుందా.

యాతదృష్టి.

క. ఇరుగెలకు లందునిరుమా
రరుడుగ గనుగొన్నయాత మనుదృష్టియగున్
యిరుదిక్కులు గనుగొనుట బె
దరిజూచుట లందుజెందు దశరథతనయా.

నిమీలిత దృష్టిలక్షణము.

క. కనుమూసిన నునిమీలిత
మనుదృష్టి యటండ్రునిందు నాయాసవిధం
బునునిదుర సొక్కు దుష్కృతి
మును ధ్యానము పారవశ్య మును జెల్లుహరీ.

ఊర్ధ్వతలదృష్టి.

క. మినుదెస జూచినలోచన
మునునూర్ధ్వత లంబటండ్రు మూర్ఛారంభం
బునునున్నతంబు పరమా
త్మనుచంద్రాదులను దెలుప దగుసందుహరీ.

అధోదృష్టి లక్షణము.

క. తనచరణ యుగముదప్పక
కనుగొనుట యధస్థలంబు కడువిన్నదనం
బునునాత్మ గనుటతలవ
పునుసిగ్గును దెలుపనిందు పొందుముకుందా.

ఉన్మీలన దృష్టిలక్షణము

ఉ. కనుదమ్ముల్మరి రెప్పపాటిదక జోకంజక్కగా ముందున
నున్మీలన మిందుదద్భుతము బల్ చేష్టాటుపై యుసిర మిం
చినకోపంబును లక్ష్యముంజ్వలను లక్ష్మీసోదరులసుందరాం
గునివీక్షించు విధంబుదూరగతి కోర్కుల్దెల్పు టొప్పున్
[హరీ.

కంపము.

మ. పలుమారుం గనురెప్పపాటు నజలింపంజేయ కంపంబునిం
దులశృంగారము కంపముంజలియు నృత్యంబగ్నికీలాతటి
చ్చలనోన్మేషము ముద్దుపల్కులు ప్రకాశంబుం తరంగం
[బులుం.
బలువేగంబు కులాలచక్రమును దెల్పంజెల్లు గోపాలకా.

అంతర్మీలనము.

క. మేలగు కనుదమ్ములవఱు
వాలుగ కనురెప్పకొసలు వాల్చిననంత
ర్మీలన మిందులకువలపు
మూలమువగ సొలపుధాన్య మును జెన్లుహరీ.

వ్యావృత్త దృష్టి.

క. తప్పకవలముగ జూడ్కులు
ద్రిప్పినవ్యావృత్తమిందు భృంగముసుడియున్
జెప్పుట మంగళహారతు
లొప్పారు బ్రదక్షిణాదు లొనరుముకుందా.

వైష్ణవ స్థానకము.

గీ. ఉర్విపయినగమానగా నొక్కపదము
పార్శ్వగతినిల్పి మోకాలి పట్టుసగము
వంచియొకకాలు సమముగా వహినిలిచిన
వైష్ణవస్థానకంబండ్రు వాసుదేవ.

సమపద స్థానకలక్షణము.

గీ. సమముగానిరుచరణముల్ జానెడెడము
గాధరణిపయి నొరయ జక్కగనిలిచిన
సమపదస్థానకం బండ్రు సరసమతులు
కమలసంభవగేయాకం కరసహాయ.

వైశాఖము.

గీ. పుడమి నిరుజానలున్నర నెడముజేసి
చరణములు పార్శ్వముఖతగా జిరుదొడలును
వంచిపొడవున గూర్చున్న వడువుదోప
నవనినిల్చిన వైశాఖ మండ్రుకృష్ణ.

మండలము.

గీ. చరణములు నిరుదెసకై బొరయుగపిరు
దులనుకదలక మూడు జేనలుకొలంది
తొడలసందు లెడముగాగ బుడమినిలువ
మండలస్థానకం బండ్రు మదజనక.

ఆలీఢలక్షణము.

గీ. వామపదమున నిలబడి వలపలిపద
మైదుజేనలుకొలదిని పాదుకొనగ
మ్రోలవ్రాలెడు లీలమై నోలినిలువ
నదియె యాలీఢ మండ్రు సీతాభిరామ.

ప్రత్యాలీఢము.

క. ఆలీఢము మార్చిన బ్ర
త్యాలీఢం బండ్రుయిందు నారువిధములై
గ్రాలునునది పురుషస్థా
నాలందురు నటనలక్ ఘనంబగుగృష్ణా.

ఆయతము.

క. కుడిపదము సమతతానట
నెడమపదము పార్శ్వముఖత నిడిమొగవంపై
యెడమచెయి జాచికటితటి
నడరెను శశికరముబూన నాయతముహరీ.

అశ్వాక్రాంతము.

క. పుడమినొకపదము సముముగ
నడరునొకటి పార్శ్వముఖత సనువుగజాసం
డెడమడిమ చాయనూచిగ
నిడనశ్వాక్రాంతమండ్రు యింద్రావరజా.

గతాగతము.

గీ. నడుచురీతి మెల్ల నడుగెత్తిముంగల
నునిచి వ్రేళ్లువంచి వెనకపదము
నటులజార్వనప్పు డదిగతాగతమండ్రు
యిందు ధరసహాయ నందతనయ.

ఫలితము.

గీ. సమముగాగ నొక్క చరణంబుచిటికెన
వ్రేలమరియు బొట్న వ్రేలనొక్క
పదముబొరయ మేను పదగతి మొలివడ
నిలను జరిగినిలువ ఫలితముహరి.

మోదితము.

గీ. కరయుగములూర్ధ్వ కర్కటముగ నమర
నొక్కపాదంబు సమముగా నుర్విబొరయ
నంచితంబుగ నొకటి కుదించినిలువ
మోదితంబందు రిదిపంక్తి ముఖవిరోధి.

—: శ్రీరామజయం :—

ఇకను పాదభేదముల లక్షణము.

సీసమాలిక. పాదభేదములుర్వి పైనంగుళులు మొదల్
సమతనొందినసమ సంజ్ఞదనరు
అవిజరిగిననది యగ్రగాఖ్యంబగు
నొకపార్శ్వమునపాద నికటధరణి
నడిచినమదిఘాతం బంగుళులుదనెత్తి
కుమగుదించినది భ్రమణమగును

నిలమొనవ్రేళ్లూని నిలువకుంచితమగు
ధరకుడికాలును దట్టనేని
ఘట్టితాఖ్యంబొక్క కాలిమడమ వెనక్క
ఘట్టునదట్టిన పార్ష్ణిగంబు
బలురీతి పదములు పార్శ్వస్థితంబైన
పార్శ్వగంబండ్రుయా పదముమొదలు
కడలుర్విదట్టిన ఘట్టితోత్సేధంబు
నున్నతరీతిని నొక్కగుదిని
ధారుణిదట్టిన తాడితబలమండ్రు
పదతలాగ్రతనిల్పి పార్ష్ణిచేత
ధరణిదట్టినమర్ఘటిత మగునొక్క
పాదమునసిల్పి యికనొక పదముబొట్న
వ్రేలిటినసూచియా యన్ని వ్రేళ్లనిలిచి
రహిజరుగ నగ్రతలసంచ రంబుకృష్ణ.

పాదభేదము సంపూర్ణము.

నవరత్నములకు లక్షణము.

సీ. సింహాముఖంబున జెన్నొందు వజ్రంబు
చంద్రకాంతంబర్ధ చంద్రమునను
మునుకొన్న కాంగూల మునపుష్యరాగంబు
మహిచతురంబున మరకతంబు
సందేశమునగణిం చగపద్మరాగంబు
కలితనీలను కటకాముఖమున
నర్ధపతాకనిం పైనగోమేధిక
మలరునౌక్తికము హంసాస్యమునను
పరగునీ కాంతమణియల పల్లవమున
శిఖరమున విద్రుమంబుజ ముఖకరమున
దనరువైడూర్యమును బట్ట దగునటండ్రు
రత్నసూచనవేళ శ్రీరమణిలోలా.

ఇకను నవలోహములకు.

సీ. సరసమౌబంగారు చతురహస్తంబున
తళుకైన వెండి పతాకమునను
నుపమింపదగురాగి త్రిపతాకకరమున
సరవిసిత్తశిఖండ చతురమునను
జిగిమించ దగుకంచు సింహాననంబున
గుళిగలాసంబుకాం గూలమునను
తగరపురేకు లర్ధపతాక కరమున
కడుముష్టికరమున ఘట్టియినుము

నుక్కుతునకలు సూచియం దొనరదెలుప
నమరునందురు భరత మతాంతరముల
సంతతానంత సకల దిగంతరాళ
దంతురితకీర్తి తృష్ణయ సంతకృష్ణ.

ఇకను నవరసాలంకారము.

సీ. శృంగారములపద్మ రేఖెంచుకరమున
వెసత్రిపతాకము వీరరసము
సరసమౌకరుణా రసము ముకుళంబున
తగునద్భుతంబు సందంశమునను
లలిహంస ముఖవిరళంబునహాస్యంబు
నలపూర్ణనాభంబు వలనభయము
ధరత్రిపతాక కర్తరులభీభత్సంబు
తొడరురౌద్రము శుక తుండమునను

శమరసము హంసపక్ష హస్తమునదెలుప
బరగుతదుచిత భావాను భావకలన
లలరముఖలీల గాన్పింప నభినయింప
పాత్రరహియించు సభలోన పద్మనయన.

ఇకను సప్తస్వరాలకు లక్షణము.

సీ. షడ్జస్వరంబుభాస్వన్మయూరంబున
ఋషభంబు గణియింప మృగశిరంబు
చెలగుగాంధారంబు సింహాముఖంబున
నలమధ్యమంబు హంసాననమున
సొరిదిబంచమమెంచ శుకతుండకరమున
ధైవతస్వరము పతాకమునను
నెరయనిషాదంబు కరికంబు నమరిసం
దంశమునను తత్సంయుతముగ

బూనియసమాన భరత కళానిధాన
తానమానము లొదరిన గానకలన
దాబుమీరగ సప్త స్వరంబులెలమి
నభినయింతురు తగపాత్ర లబ్జనేత్ర.

లెక్కకు చూపించె లక్షణము.

సీ. సూటిగా నొకలెక్క సూచీకరంబున
తగురెండునర్ధ పతాకమునను
దనరు మూడనులెక్క తామ్రచూడంబున
చెన్నొందు నాలుగు శిఖరమునను
ముదము నైదనులెక్క ముకుళహస్తంబున
నారనదగుబాణ హస్తమునను
హంసాస్యకరమున నారునొక్కటి లెక్క
యెనిమిదిసందంశ మునగణింప

తొమ్మిదనులెక్క కటకాముఖమ్మునందు
వెలయుబదియన నివిరెండు విడువజెల్లు
పదియునొకటాది సంఖ్యగా బరగునిటుల
కరముసూచింప దగుచాన గరుడగమన.

ఇకను రాసులు చూపెట్టుటకు.

సీ. అరయమేషంబు హంసాస్యకరమున
  జెన్నొందు వృషభంబు శిఖరమునను
దనరారుమిథున మర్ధపతాక కరమున
  కర్కటకంబు కర్కటకమునను
సింహరాశిదనర్చు సింహముఖంబున
  మెలిమిదగుకన్య మృగశిరమున
మొనయుతులారాసి ముష్టిహస్తంబున
  శుకతుండమునను వృశ్చికముదనరు

సరవిగను పట్టుధనువర్ధచంద్రమునను
జనుమకరము పతాకికా స్వస్తికమున
కలశకరమున కుంభ లగ్నమురహించు
మకరకరమున మీనంబు మలయుకృష్ణ.

ఇకను వారనిమిషములకు.

సీ. భానువారంబల పల్లవకరమున
  శశివారమగునర్ధ చంద్రమునను
కడుత్రిపతాకమం గారకవారంబు
  సందంశకరమున సౌమ్యదినము
శిఖరహస్తమునరా జిలుగురువారంబు
  వహిపతాకను శుక్రవాసరంబు
శనివారమనిదెల్ప జనుముష్టికరమున
  తగునిమిషంబు సందంశమునను

నరగడియ కర్ధసూచికా కరమునెరయు
సూచినొకజాము హంసాస్య సూచకమున
రహినిదినములు వత్సరంబుచు బతాక
మునతదుచిత స్థితులుదెల్ప జనుమహేంద్ర.

ఇకను నక్షత్రయోగ తిథికరణములకు.

సీ. అవనినశ్విన్యాదు లైననక్షత్రము
  ల్దెలుపకాంగూలము ద్వేష్టితముగ
బూనిసంఖ్యాక్రమం బుగసూచికరమున
  సూచింపజెల్లును సుముఖమునను
కలితపుంఖితపతాకంబునతిథులెల్ల
  యోగములుపతాక యుగ్మమునను
కరణముల్ మృగశీర్ష కరమునసంఖ్యాక్ర
  మంబునకాల క్రమంబులరసి

సూచికరమున తదుచిత సూచకముగ
వెలుపదగునంద్రు ధరలోన ధీరులైన
భరతశాస్త్ర విశారదు ల్పండితులును
ఘనయశోధన వరదివాకరకులీన.

ఇకను దశావతారములు దెల్పుట.

సీ. మచ్ఛావతారంబు మకరహస్తంబున
  కమఠాఖ్య శుకతుండ కరయుగమున
ఘనఘోణివృత్తి పక్షద్యోతకంబున
  నరహరివర్ధమాన కరమునను
తగువటువేషంబు మృగశీర్ష కరమున
  జామదగ్నినర్ధ చంద్రమునను
త్రిపతాక శిఖరంబు లుపమింపరఘుభర్త
  హలధరాకృతిభాణ హస్తమునను

పటుహిండోత్సంగ కరమున బౌద్ధమూర్తి
కవికిరూపు పతాక వల్గనములందు
భావముచితముమీర దశావతార
ములనభినయింతు రొకదారి మురవిదారి.

ఇకను దశావస్థల లక్షణము.

సీ. మొదటియవస్థచే మోహాంధకారంబు
రెంటను మరుచేష్ట లంటిపెనగు
మూట దేహము డస్సి ముఖసీమవాడును
నాల్గింటమమత భిన్నములుబడును
నైదింటనిర్లజ్జ యగుకోర్కె మదిబెట్టు
నారింటనన్నంబు నరుచిబుట్టు
సప్తమంబున మరుజ్వరముపై దొడరును
నష్టమంబున నునిశ్చేష్టయగును

మన్మరపుతాకు మెదగ్రమ్ము తొమ్మిదింట
పదిట మృతిదోచు బతికైన సతికైన
వసుమతిస్థలిని విదశావస్థలండ్రు
ప్రథితగుణయూధ రుక్మిణీ ప్రాణనాథ.

ఇకను పంచబాణ లక్షణము.

సీ. అరవిందబాణ మబ్బురపు మోహము రేచి
వలరాజుచెయ్యులు గలుగజేయు
కడునశోకాశాస్త్రము ర్వడిమోము వాడమే
నడుగ విభ్రమములు బాడమజేయు
నిలచూతశరము సిగ్గడలించి మించిన
మరులుబొచుచున్న మరుచిజేయు
మల్లెతూపుగఠోర మారజ్వరంబుచే
స్రుక్కించిచేష్టలు దక్కజేయు

నతులనీలో త్పలాంబకం బంగజాగ్ని
తాపమునవ్రేల్చి మరణంబు దోవజేయు
కాయజుని సోయగపుపంచ సాయకముల
లక్షణములివి భువిలోన వక్షిగమా.

సీ. శ్రీకాంతా పతికరుణా
సాకల్యత భరతసార సంగ్రహమువచ
శ్శ్రీకరుడు చిల్లకూరిది
వాకరుడు తెనుంగుకృతి ధృవంబుగ జేసెన్.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

ఇది పంచసాయకముల లక్షణము.

సంపూర్ణము.

★

—: మృదంగాధ్యాయము :—

క. శ్రీరామ నీదుకృతిమై
సారంబగు భరతసార సంగ్రహమున నిం
పార మృదంగాధ్యాయము
నారూఢి నొనర్తుసుకవు లౌరాయనగన్.

క. రక్షకుడగు శ్రీకౌస్తుభ
వక్షునికృప నృత్యగీత వాద్యాదులలో
నీక్షిత మద్దెలయనుటకు
లక్షణమొనరింతు మొదట లక్ష్యములమరన్.

గీ. ధరమకారము శివుడు శ్రీహరిదకార
మబ్జభవుడులకారమై యభినుతముగ
నక్షయములగునిట్టి మూడక్షరను ల
కివిస్వరూపంబు లబ్జ బాంధవకులేంద్ర.

క. తొలుతటి మకారమూడం
గలుగుటచే గురువు మరిదరలకారం
బులురెండు నులఘువక్షర
ములుననదగు గరిమమీర మురదైత్యారీ.

క. గురుశబ్దంబు మకారము
కరమరయ దకారమును లకారము రెండుం
తిరము గలఘు శబ్దములన
బరగు ధరాతలములోన పన్నగశయనా.

మ. బలుకోనన్నలువైన యేనుగువయిం బల్కొక్కమాటొక్కము
న్వలెభాసిల్లు మకారరూపము శివావామాక్షి కంఠంబునన్
జెలఁగున్ సర్పగతిన్ దకారమెసగున్ సీతాంశురేఖాసమా
కలనన్ మించు లకారమెంచగర మాకాంతా మనోనాయకా.

క. తెల్లని వన్నె మకారము
చెల్లుగ బంగారువన్నె జెలఁగు దకారం
బల్లన లకారమిలబుధు
లెల్ల బొగడ గపిలవర్ణ మినకులతిలకా.

గీ. డంబుగలయంబరము మకారంబునకును
గౌరవంబగు ధాత్రి దకారమునకు
సారమైనజలంబు లకారమునకు
సరవినధిదేవత లటండ్రు సరసిజాక్ష.

గీ. క్రమముమీరంగ గగనబీజము మకార
మవనిబీజంబగు దకార మమృతబీజ
మల నకారంబునా జెల్లునఖిల భరత
మతమునం దెల్లనారయ మానిగేయ.

క. అలఘుతరమగు గురువునకు
నలపరమేశ్వరుడు లలిత మగులఘువునకుం
జెలగు భవానియు నభిమత
ఫలదైవము లండ్రుజగతి బద్మాధిపతీ.

సీ. పరగుమకారంబు గురువై దలలు రెండు
లఘువులై కూడుట భగణమగును
చంద్రుండు దైవమా చంద్రుని తారయు
విశదమౌ దత్కాంతి విట్కులంబు

సోమాఖ్యవంశంబును సురగణంబహియోని
పతియు జంద్రుండు వృషభంబు రాశి
చంద్రికామృతకర స్థగితకీర్తిగుణంబు
డతని స్తుల శుభంబు తత్ఫలంబు

యష్టగుణములలో ముఖ్యమౌపదంబు
గలిగి ఛందోనిబద్ధమై వెలయుననుచు
భరతశాస్త్రజ్ఞులందురు బహుమతముల
కమలదళనేత్ర సీతాస్య కమలమిత్ర.

సీ. మునుకొన్న మద్దెల మూడురూపములందు
వెలయమకారంబు విత్తనంబు
మొలక దకారమా ఫలము లకారమై
బరగునీమూడు రూపములతోడ
మంజుళమైన చర్మము రజ్జువు గూడ
రెండురూపంబులీ రెంటితోడ
పంచేంద్రియంబుల పగిది విరాజిల్లు
నైదు రూపంబులీ యైదు నెలమి

వాదకులకైదు ప్రాణంబులై తనర్చు
ననుచు సన్మౌని మతముల నఖిలశాస్త్ర
సరణి భరతజ్ఞులండ్రు నిశ్చయముగాగ
రక్షితకవీంద్ర శ్రీరఘు రామచంద్ర.

సీ. చందనంబును నల్ల చంద్రయెఱ్రనిచంద్ర
పనసయు వేముని పంచవృక్ష
ములలోన నొకద్రుమాను నలుబదియెనిమిదా
మూలాగ్రమంగుళముల ప్రమాణ
మర్ధాంగుళము మందమై వామముఖమున
పదినాల్గు కుడితట్టు పదియుమూడు
నంగుళములవిరివై మధ్యతలమున
బొటనవ్రేలి పొడవున్నై పొసగజేసి

సోగపశుచర్మమున నూసిశుద్ధదేశ్య
ములకుపదియూరు పంద్రెండు మొదటిబెజ్జ
ములను వాల్లోసరిచి భోనములు నమర్చ
నమరు మద్దెలకిది లక్షణము రమేశ.

సీ. తనరు మృదంగవాద్యమున తద్ధిత్తోన
యనువర్ణములు బల్కుజను మొదటను
వాయించుహస్తము ల్వాడినర్ధచంద్రము
లిందుకు బలినంది కేశ్వరుండు
కపిలవర్ణముల చక్రముల చందంబున
నొగిగన్ను లిరుదట్ల నుండవలయు
బూదియన్నము గూర్చుబోన మినమట్టు
ముదురుచిట్టెము గోధుమలనుగూర్చు

కరిణె చతురంగుళము లొక్కసాణి బోరయు
కుడిదెస నొనర్చడగు నిట్టి కొలదు తెల్లి
వాడకు తెరింగి వాయింపవలయు ననుచు
సూరిజనులండ్రు శ్రీరామ సుగుణధామ.

సీ. శివుడు పూర్వమున తాండవమాడు నెడకాలి
యందె పెల్లెగసి మిన్నంది పడకు
వేళభుజంబుపై వ్రాలి పెన్దొడసోకి
పడనుటి నేలపై బడిన వెసను
నపుడు తద్ధిత్తోన్న యనుశబ్దములు పుట్టె
వరుసచోటులను వహింపకొకటి
వాటికి జాతులు వర్ణాదులునుగల్గి
శివునివల్ల జనించి యవిధరిత్రి

లలి మృదంగాది వాద్యంబులకు ప్రధాన
వర్ణములునై రహించు సంపూర్ణలీల
నని గణింతురు బుధులు మతాంతరముల
కలిత కాంచనచేల రాఘవనృపాల.

సీ. వాము దక్షిణహస్త వాద్యాధి దేవతల్
శక్తియు శివుడు నిశ్చయముగాగ
మొదట వాయించునప్పుడు రెండు చేతులు
సమము గాధీంధం తధిమ యనుచును
ధాంధామటన్న శబ్దములు మ్రోయగజేయ
దగునట్టి సమహస్తలము నెనయ
నపుడందుబుట్టు తియ్యని స్వరాంచితనాద
మాసకారము ప్రాణములదకార

మగ్నియనదగు నిట్టి ప్రాణాగ్నులనెడు
యుగము స్వరయుక్తముగను సంయోగముగుట
నాదముగు నంద్రుబుధులు సమ్మోదగరిమ
మైదిలీ సంగదశకంఠ మదవిభంగ.

సీ. నాదంబు త్రివిధంబులై దగు నందన
ఘోషములను నాదంబు లిలను
దనరు మందరమధ్యదారక సర్వముల
బహుమధురంబులై బలికినయది
నందవాదమును సునాదంబుఘోషనా
దమనంగ రహియించు క్రమముతోడ
తాళగానములతోడ దగునైదును మృదం
గమునకు పంచప్రాణములగు నివియె

తాళమును గానమట్టి గీతమును వాద్య
మనుసరించును నివిమూడున మరియొక్క
యది మృదంగంబనం జెల్లు విదితముగను
మదనగోపాలమధుదైత్య మదవిపాల.

సీ. తత గీత వాద్య నృత్యములు హరి బ్రహ్మ
పరమేశ్వర స్వరూపములు వరుస
వహినుత్తమము జింహవాద్యంబు హస్తవా
ద్యముమధ్యమము కనిష్ఠమనునదియు

పాద వాద్యంబండ్రు ప్రకృతియే తను
వగు తను మధ్యమున ప్రాణమొనయు ప్రాణ
మధ్యంబునను ధ్వని యాధ్వని మధ్యంబు
నను నాదమొదవు నన్నాదమధ్య

మునను శివుడుండు నీ పంచమూర్తులకును
బ్రహ్మ మదిదైవ మిభ్భంగి భరతమతము
నరయుధన్యులు మాన్యులటండ్రు సభల
నభవ సన్నుతనామ సీతాభిరామా.

క. శృతి తల్లి తండ్రి గీతము
హితుడు మృదంగము సదా విహిత తాళం బా
ధృతితోడబుట్ట వగుసం
గతి నటనకు ప్రాణపంచ కంబిది కృష్ణా.

ఇకను తాళ లక్షణము.

సీసమాలిక. తాళల క్షణము బిత్తరపు తామరపువ్వ
తీరువట్ర వదనరారు నగుచు
విలసిల్లు పదమూడు వ్రేళ్లచుట్టును రెండు
వ్రేళ్లగుల్భము నొక్క వ్రేలిమట్టు
నిమ్నమై రజముబూన్చిన కంచు పదునాల్గు
పలములా లోహంబు పది పలములు
నమరు తాళపుజోడు నంగుష్ఠ తర్జను
లును వ్రేళ్లు కురుచగా కొనలబట్టి
యట్లు వ్రాయ జేయనందల్ప నాదముశక్తి
భూరి నాదంబు శంభుడనజెల్లు
శివ తాళమగు కుడిచేతి దివామహ
స్తము బూనినదిశక్తి తాళమండ్రు
యలశక్తి శివ తాళములకు దుంబురు నార
ద ప్రవరులు నధిదైవతములు
నిలమ కాంతరము లందలిశక్తి శివ తాళ
ములకు బ్రహ్మయు విష్ణుమూర్తులండ్రు

శక్తి తాళమునకు శక్తియు శివ తాళ
మునకీశ్వరుడు గుల్భమునకు లక్ష్మిశ్రే
ద్వారస్థలమునకు వాయువా రెండు సూ
త్రములకు వాసుకి తక్షకులును
నధిదైవతము లిందు నద్భుతగతిబుట్టు
నక్షయాప్తి ఝుటా ఘుటాక్షరములు
నివి బూనుహస్తంబు వెడమచెయి కటకాము
ఖము కుడిచెయి కపిత్థము నెసంగు
నిట్టి తాళము మొదల్పుట్టుట తాండవ
లాస్యంబు దేవ శీలంబులగుట
దత్ప్రిధమాక్షరద్వయము సంయోగమై
తాళంబ నగజెందు ధరణియందు
నటుగాన తాళమా నటన ప్రియుండునై
బరగునా తాండవేశ్వరునివలన
జనియించె నీ తాళమును గీత వాద్యన్ర
త్యము లొకింత తొలంగ కనుసరించు

ననుసరించురస స్థితి వినికి దనరు
వినికి దనరస భాజనం బెనయుముదము
ముదముగ ననెన్నికగు నంద్రుముని మతముల
కమల సంభవగేయ శంకరసహాయా.

సీ. మహినీశ్వరుడు మున్నమశ్శివాయ యటన్న
పంచాక్షరీ మంత్రపంక్తి మొదట
శ్రీ ఓం యనెడు రెండు సిద్ధ బీజాక్షర
ములనుంచి యావర్ణములు జపించు
మని నందికేశ్వరు కనుమతియొసగతా
మహిమచే శ్రీ ఓం నమశ్శివాయ
యను వర్ణముల ధృవంబును మట్యమునురూప
కము జంపె త్రిపుట తాళమును మరియు.

సమత నటతాళమేక తాళమునుబుట్టి
లలిని సూళాది సప్తతాళములు సంగ
జెంది జాతుల దగు వీటియుందనంత
తాళములుబుట్టె సండ్రు సీతా కళత్ర.

సంగీత షడంగముల లక్షణము.

సీ. అజుడు తాసృజియించి ప్రజల నిర్మిలి పాల
నము జేయు నెడవారి శ్రమముడంచు
సంగీతమును సృజింపంగనా సంగీత
మునకు మతం గాదిమునుల వలన
నారంగములుగల్గె నవియెయ్యవి యటన్న
నల సభాపతియు సభ్యులును సభయు
తగు గాయకుండు వాదకుడు పాత్రయునివి
సంగీతమునకు షడంగములగు
వీటి లక్షణములు చాల విశదగతుల
నేర్పరింతును ధీజనం బెన్నుకొనగ
నవధరింపుము దయతో నరవికులీన
జానకీనాధ జితదైత్య శత్రుయూధ.

సభాపతి లక్షణము.

సీ. శ్రీమంతుడై తానశేష శాస్త్రజ్ఞుడై
కళాభిజ్ఞుడై యనఘుడైయ్యు
సత్య దయావాగ్వి చక్షణ సద్గుణ
వ్రజముగల్గి ప్రసన్నవదనుడైయ్యు
ధర్మతమాదరస్థగిత కీర్తులయందు
మదిగల్గి ధన్యుడై మాన్యుడైయ్యు
దాతయైభువన విఖ్యాతి మీరగనృత్త
గీత వాద్యాదుల రీతులెరిగి
శుద్ధ దేశియ్యమార్గ ప్రసిద్ధుల రసి
కౌర్యమును జ్ఞానము చితంబు సరసమెలయు
గరిమ వేట్క విలాసములే గలిగి నతడు
రహి సభానాయకుడటండ్రు రఘుకులేంద్ర.

ఇకను సభాజన లక్షణము

సీ. రసికులై కల్మష రహితులై మధ్యస్థు
లై సావధానులై యధికులైయ్యు
భట నటగాయక ప్రముఖులమర ప్రమో
దములోర్చి వివరించు చతురులైయ్యు
నవినయవంతులై వివిధ భావా భావ
ము లెరింగి సుగుణ సముద్రులైయ్యు
కార్యస్థులై మేరుధైర్యులై మదమచ్ఛ
రములు మాని వివాదిదనునులైయ్యు
నిరతము మకారవంతులై నృపతిచిత్త
మరసియౌచిత్యముల వేళలను సరించి
మంచి నడకలచేమించి యెంచదగిన
వారు సభ్యులటండ్రు రావణ విరోధి.

ఇకను సభామంటప లక్షణము.

సీ. మహిత చిత్రిత సూనమాల్య కాంచనమణి
మయమగునాస్థాన మంటపమున
నుత్తరముఖమైన నొగి తూర్పుముఖమైన
నొనర సింహాసనంబుంచవలయు
నందు సభావిభుండఖిల భూషణముఖ్య
మండ నండగుచు గూర్చుండవలయు
నతనికెడమ పార్శ్వమందు పట్టపుదేవి
కుడితట్టు మంత్రులు కుడియెడముల
కవులు గాయకులాదిగాగల బుధులును
వెనకదెస నన్య నృపతులు ఘనహితులు
నుండదగి యన్నివిభవముల్ నిండిదనరు
నది సభామంటపంబండ్రు మదనజనక.

ఇకను గాయక లక్షణము.

సీ. సరస నానా లాపన విధస్వరముల వర్జా
వర్జముల రీతి భావములును

మరి తాళలయలు మందమధ్య తారక
ముల గాంచు హృత్కంఠ మూర్ధ్నులనెడి
త్రిస్థానము లెఱింగి దేశ్యంబు లన్నింటి
బాటిమినను రక్తి బాడనేర్చి
గీతశాస్త్ర ప్రౌఢి చాతుర్యవంతుడై
శ్రమకోర్చి సముచితస్థాయి నేర్చి
వర్ణ కల్పకుడై సుధీవరుని చెంత
శిక్ష నేరిచితాసిక్ష జెప్ప నేర్చి
మధురమగు కంఠమును గల్గి మాన్యుడైన
యతడు గాయకుడండ్రు సీతాభిరామ.

ఇకను మద్దెలకాని లక్షణము.

సీ. లక్షణయుక్తమైయ క్షీణమగు మృదం
గముబూని యితర దిగ్భ్రమలుమాని
పాటయు కొనుగోలు నాటయు నెటుబోవు
దారి ననుసరించి దముడించి
చాతుర్యుడై దేశ్యరీతులు మరి తాళ
జాతులు మర్మముల్ జతులు తెలిసి
మెరవడి కల్గియే మరకకాల జ్ఞాన
నిపుణుడై ముఖ విద్యలు పను నెనసి
రంగురక్తులు బల్కు తెరంగు లెరిగి
యల యకలులేని యవధాన నలనబూని
యింపు సొంపు రహించ వాయించు నతడు
వాదకుడటండ్రు శ్రీ దేవవాసుదేవ.

ఇకను పాత్ర లక్షణము.

సీ. అలివేణి విద్యుల్లతాంగి బింబాధరి
జలజాక్షి కలకంఠి చంద్రవదన
ముకురకపోల చన్పకనా సమంజరీ
కుచమత్త గజయానకుంధర దన

హారి మధ్యనతనాభియంభోజ పాణిశా
తోదరి సరసరంభోరు యుగళి
బిసల సద్భుజకాండపృథ్వీనితం బప
ల్లవ చరణయునై విలాసగతుల
నెన్నికయు బిన్నవయసును నన్నిగుణము
లెనసినగు మోమువగు ప్రౌఢతనము చెలగ
నటన గానాభినయముల పటిమల మరు
నది యెసత్పాత్రయండ్రు సీతాభిరామ.

ఇకను నట్టువుని లక్షణము.

సీ. వివిధ మతాంతర విధులందు విదితమా
భరత మర్మములెల్ల ప్రౌఢినరసి
తాళదశప్రాణ తతికిహస్త ద్వాద
శప్రాణములకు లక్షణము లెరిగి
పేరిణిజక్కిణీచారి ప్రముఖ శు
ద్ధ దేశీయరీతుల తెరగెరింగి
దనరు చతుర్విధాభి నయంబులును శిరో
నేత్రభేదాను లన్నియును దెలిసి
శిక్ష జెప్పగ నేర్చి విచిత్రగతుల
బాత్ర నీటియింప జేయ నేర్పరియు నగుచు
ననఘమతియై జితేంద్రియుడైన యతడు
నట్టువుడటండ్రు బుధనుతనామ రామ.

పాత్ర ప్రవేశ లక్షణము.

సీ. రంగమంటపమున రహిసభాపతి కెదురుగ
బ్రవేశించి రాదగును పాత్ర
పాత్రకు దక్షిణ భాగంబున మృదంగ
వాదకు డొగినుండవలయు నతని
వెనకదిక్కున శంఖమును కాహళల వాద్య
మొనరించు వాదకులుండవలయు
పాత్రకు మరి వామ భాగంబునందుగా
యకుడుండగావలె నతని వెనుక

నొనరసుతికాదు వాసికుడుండవలయు
పాత్ర వెనుచక్కనటుడుండి భరతసరణి
నింపుదళుకొత్త సభల నటింపజేయ
వలె నటుండ్రు జగతిలోన నలిన నయన.

మ. తెలియన్నిట్లను లక్షణంబు లెసగన్ తెర్థయ్యమాత్రంబు వి
ద్యలుచాటించి వికారులొందుదురు దోషావజ్ఞతల్ శాస్త్రరీ
తుల మేలారశివిన్కిజేయు గుణవంతుల్విన్న భూమీపతుల్
కలిమిన్ ఖ్యాతి శుభంబులొందుదురు శ్రీ కాంతామనోనాయకా.

క. శ్రీ యుక్తిగ సుధీసమ
వాయముడగ చిల్లకురిది వాకరుకు చిత్తో
పాయ మెసంగ మృదంగా
ధ్యాయము దెనుగున రచించెనవని రహించన్.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

పూర్వరంగ మంటప విధానము.

ఉ. శ్రీ గణనాధ సన్నుతవిశేషల సద్గుణమాధ సర్వవే
దాగమ సారభోగి వరహార హిమాచల ధీరసత్కృపా
సాగర పార్వతీతనయ సాధుజన ప్రియవిఘ్నరాయసా
భోగమనోరధంచె నయపూజలుసేయుదు నిన్నుమున్నగన్.

చ. మొనగలదంతపంక్తి నగుమోము జగాజిగి సొగలీనుబల్
తనువును దీర్ఘ బాహువులు దారమణీ మయహారముల్ తగం
దనరెడు క్షేత్ర పాలవినుతా శ్రితజాలని నుందలంచి బే
ర్కొనియెద నాట్యకృత్యమునకున్ లెరనానతియిమ్ము మిమ్మెయిన్

శా. వాణీకాంచన గర్భురాణి నుతగీర్వాణీఘన శ్రోణి స
ద్వీణాపుస్తక పాణిబంభరల సర్వాణీ పురాణీ శుకీ
వాణీనాదు విచిత్ర సర్తనకళావై చిత్రిధాత్రీజన
శ్రేణుల్గాంచి గణింపజేయవె నినున్ సేవించి ప్రార్థించెదన్.

చ. సముచిత నాట్య కర్తయగు సాంబనినుం భజియింతు సర్వలో
కములకు కర్తయైన మురఖండన నిన్నును తింతు దివ్యులన్
క్రమమున బ్రోచునీదలతు కాంచన గర్భసురేంద్ర సైనిక
త్వముగను బాహులేయ నిను వర్ణనజేయుదు నిష్టసిద్ధికిన్.

మ. బల భిద్దండిజవేశయ క్షుముఖ దిక్పాలార్కచంద్రాది
దివ్యుల మిమ్ముందలతున్ మదియ్య జనచేతోల్లా సలాస్య క్రియన్
వెలయించంగదరయ్య లియ్యముగనిర్విఘ్నంబు గాఢంబుగా
నలువంబా భరతాగమక్రమ నిదానస్ఫూర్తిగా కీర్తిగన్.

మ. శృతికిన్ సంయుత లీలమేళ జతుల స్తోకంబులై
రీతులాతతమై మించ జతుర్విధంబులగు వాద్యంబుల్ మనోహృద్యమై
ప్రతిభా శ్రీశుభదంబునై దనరు శబ్దానంది కాత్యాయనీ
సుతతాళంబు రహించ మోదము చితజ్ఞుల్ గాంచగావించెదన్.

సీ. అని శంబు పంచభూతాత్మమై చాల
వెలయ చరాచరంబుల వహించి
తులలేని సకల వస్తువుల కాధారమై
జలధులు మొలనూలువలె ధరించి
పొసగ జతుర్దశ భువనమ్ములకును మూ
లాధారరూపమై యధి వసించి
ఓంకార బీజ సంయుక్తమై బ్రహ్మాది
దేవతల్ మించ పొందిక రహించి

పొలుపుగాంచిన తల్లివో భూమిదేవి
నీకు మ్రొక్కెద ఘనమైన నృత్యకలన
దళము కొనునాదు పాదఘాతము క్షమించి
దయను బ్రోవగదమ్మ మాధవునికొమ్మ.

చ. సలలిత వేదశాఖలను శాస్త్రములున్ సుమముల్ కవిత్వమున్
చిలుకలగుంపు గీతిక విశేషములున్ మదభృంగ సంఘము
న్నలఘు పురాణముల్ పికచయంబు ప్రసంగము లస్పలంబులుం
గల సభయన్ సురద్రుమముగాంచి గణించి నమస్కరించెదన్.

సీ. శృంగారశీలుడై శ్రీమంతుడై కూర్మి
గలిగి పాత్రాపాత్రములను దెలసి
సంగీత సాహిత్య సకల విద్యా కల్ప
నలచే దనర్చితా దెలియ నేర్చి
తౌర్య త్రికంబును తగు శుద్ధదేశియ్య
నాట్యాభి నయముల నయము తెరిగి
ధాతయై జగదీశ దూతయై ధారుణీ
నేతయై సద్గుణోపేతుడగుచు
సత్య ధర్మదయా శౌచ శాంతి ధైర్య
శౌర్యసాగర మేధావిచ క్షణములు
పాటిదప్పక నన్నిట మేటియగుచు
దనరు నట్టి సభానాయకుని గణింతు.

సీ. నగుమోము నిగనిగల్ తగుమేను జిగిబూన
నగుమోవి సొగసైన వగలు గల్గి
తళుకు చెక్కులు కోర్కెలొలుకు చూపులు తేనె
జిలుకు పల్కులు నీటుగులుక గల్గి
సములు తేరిన సోయగములు భూసుత సద్గు
ణములునుల క్షణాంగములు గల్గి
నానావిభేద ప్రధానతాళజ్ఞాన
గానాది విద్యలు బూనగల్గి
కులము శీలంబు గురుభక్తి తెలివి గల్గి
కూర్పు మర్యాద చాతురి నేర్పు గల్గి
సొగసు వయసున నవరస రసికమైన
పాత్ర సత్పాత్రయందురు భరతవిదులు.

సీ. విఘ్నముల్తొలగభూ విభునకు రాజ్యాభి
వృద్ధిగాదివ్యులు వేడ్కచెలగ
పాతకుల్ తత్తె సంప్రీతి గాంచగ పంచ
భూతముల లరవిభూతి దనర

సురుచిరంబుగను భూశుద్ధిగానాచార్య
శిక్షయు బరిపూర్ణ సిద్ధిగాగ
చూపరులు గణింప సొంపు సంపాదింప
సకల శాస్త్రజ్ఞులు సన్నుతింప
భూనుతులతోడ శుభకరమైన ప్రథమ
మంగళంబును మరి పూర్వరంగ మెలమి
నాచరించెదనా నేర్చినటుల సుజన
బృందములకును లోచనానందములుగ.

ఉ. మంజుల వాగ్గరీకుసుమ మంజరులన్ జనచిత్త కంజముల్
రంజనమై దనర్పగ విరాజితనర్తన శాస్త్రరీతి స
వ్యంజక మొప్పగా భగవదర్పితమై శుభదంబుగాగ పు
ష్పాంజలి సేయుదున్ సవినయంబు ముదంబు ఘనంబు డంబుగన్.

క. మునిజన సన్నుతుడగు రా
ముని కర్పితముగ సంధీ ప్రముఖులారసి మే
లన పూర్వరంగమిల ను
ర్వ నొనర్చెను చిల్లకురిది వాకరుడెలమిన్.

ఇది పూర్వరంగ మంటప విధానము సంపూర్ణము.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

దండె లక్షణము.

సీసమాలిక. భవుడు పూర్వంబున భద్రకాళిని మించి
తాండవంబున గెల్వదలచినపుడు
తనచేత నొనరు బెత్తంబు డోలాహస్త
మున బట్టి సమపాద మెనయమెట్టి
ధీయని సుస్వరస్థితి చిత్ర తర నృత్య
మొనరించి కాళియు ననుసరించి
తత్తధీం ధీయని నృత్తవైఖరి మించ
నాహరుడ విహిత వ్యాజమూని

యద్వేష్టితంబుగా నొక పదాబ్జం బెత్తి
తెయ్యని దండెంబుపై యియ్యనిచిన
నవుడు కాళి సలజ్జయై నృత్యముడిగిన బ్ర
హ్మాది దిప్యులాభవుని జయము
పొగడంగ శంభుడు పొంగియాడం డెంబు
నజునిచేతి కొసంగె నయ్యజుండు
నింద్రున కిచ్చె నయ్యింద్రుండు దేవతా
మానికొసంగె నమ్మానివరుడు
గంధర్వ పతికిచ్చె గంధర్వ పతియును
నమరుల నాగవానులకొసంగె
వారలాదండెంబు వసుధ నాట్యారంభ
వేళతద్విధ మెల్ల విదితముగను
వెనురుదండెము మూడు వ్రేళ్ల లావును నేడు
జానల పొడవునై చక్కజేసి
చుట్టుగ్రమ్మెక క్రొత్త పట్టు వస్త్రముగట్టి
గణనాయకుని సమ్ముఖమున బెట్టి
నవ పాత్రచే విఘ్ననాథ తాళ మృదంగ
వితతితో పూజగావింపజేసి
తగిన పాత్రలచేత దండెంబు నిరుగడల్
పట్టించి యానవపాత్ర నెలమి
విపులమై బరపుధాన్య పురాశిపై నిల్పి
యాచార్యుడు చితకృత్యములు సలిపి
యపుడు దిత్తితెయ్యటంచు నన్నిటిమొదల్
శీకైన యడవ నటింపజేసి
పూర్వరంగము రీతి, పుష్పాంజలి విభాతి
పాటించి తత్క్రమ పద్ధతిగను

శిక్ష జెప్పంగవలయు నీక్షితితలమున
ననుచు నియమించిరని భారతాది భరత
మతములందెల్ల దగు జగద్ధితముగాగ
భానుకులపాల జానకీ ప్రాణలోల.

ఇది దండె లక్షణము సంపూర్ణము.

ఇకను రాగ లక్షణము

సీ. ఋగ్వేద సంభవుల్ రూపముల్ తెల్పగు
బ్రాంహ్మణుల్ భూపాలభైరవులును
యజురాత్మ సంభవుల సురరూపమెరుపు
శ్రీరాగ పంజరుల్ క్షితిపవరులు
సామవేదమున వసంత మాళవులును
వైశ్య జాతులు పేత వర్ణులైరి
భువిని దర్వణమున బుట్టెను నాట బం
గాళముల్ శూద్రులు గరిమ నలువు

నొకని కొకనికి సతులు ముప్వురు తలంప
నెరిగి స్త్రీ పురుషార్థము లేర్పరించి
పాడనేర్చిన వారెపో భాగ్యవంతు
లగుదురిది రాగలక్షణం బబ్జనాభ.

క. మేలి వసంతము భైరవి
పోలంగా పంజరంబు భూపాళము బం
గాళము నాట్టక రాగము
మాళవ శ్రీరాగమాది మహిలో పురుషుల్

సీ. భాళియు బిలహరి పరికింప మలహరి
భార్యలై వెలయు భూపాళమునకు
పాడియు శంకరాభరణంబులా హుశీ
ఘనత నిల్లాండ్లు బంగాళమునకు
సావేరి సామంత సరసగుండ క్రియల్
మాని నీ రత్నముల్ మాళవికిని
మేఘరంజి కురంజి మించిన గాంధారి
పాయక నిల్లాండ్లు భైరవికిని

నొకని కొకనికి సతులు ముప్వురు దలంప
నెరిగి స్త్రీ పురుషార్థము లేర్పరించి
పాడనేర్చిన వారెపో భాగ్యవంతు
లగుదురిది రాగ లక్షణం బబ్జనాభ.

సీ. దేశాక్షి మోహన దీప్తరామ క్రియల్
పంజరంబున కైరి ప్రాణసఖులు
కాంభోజి ధన్యాసి కడు చెలంగు ముఖారి
రమణులు మహిని శ్రీరాగమునకు
ఘంటా రవంబును కల్యాణి సౌరాష్ట్రి
నాటకు లింతులు నయముమీర
ఘూర్జ పంతువరాళి కొమరొప్పమారువ
సతులు నిద్ధరలో వసంతమునకు

నొకని కొకనికి సతులు మువ్వురు దలంప
నెరిగి స్త్రీ పురుషార్ధము లేర్పరించి
పాడనేర్చిన వారెపో భాగ్యవంతు
లగుదురిది రాగ లక్షణం బబ్జనాభ.

ఉ. శ్రీయుత చిల్లకూరి కవి సింహదివాకర తారకాది నా
రాయణదాసు లక్షణ వరాగ్రణిధీమణి భద్రవాచకా
ధ్యాయతకీర్తి వ్రాసె భరతార్ధము సద్బుధు లెంచ ధాత్రిలో
శ్రేయము మీరగా వెలయు శ్రీ రఘురాముని రక్షణంబునన్.

ఇది భరత సార సంగ్రహము సంపూర్ణము.

శ్రీ మంగళాయనమః, శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు

కరకృత మపరాధం క్షంతు మర్హాంతి సంతః

శ్రీమతే హయ గ్రీవాయనమః.

తప్పులు — ఒప్పులు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	8	నొనరింపుడు	నొనరింపుడు
,,	11	భరయాచార్యులు	భరతాచార్యులు
,,	12	అరురార	అరుదార
,,	18	లసద్వాదశ	లసద్ద్వాదశ
,,	22	బాంధవా	'బాంధవా
2	18	వారి	చారి
,,	28	బుంగమాడులు	జంగమాదులు
3	2	విలశిలు	విలసిలు
,,	4	ముకుంద	ముకుందా
4	3	లాక్షణిక	లాక్షణిక
,,	7	అంగిక	ఆంగిక
,,	8	వాచి	వాచిక
,,	8	ఎరుంగించెద	ఎఱింగించెద
,,	21	ఉగ్గలించి	ఉగ్గడించి
,,	23	ఉగ్గలింప	ఉగ్గడింప
5	8	అభిదాన	అభిధాన
,,	12	మొడలియుండు	మొదవియుండు
,,	18	త్యంబుక	వ్యంజక
,,	18	వ్యంబుకాచినయంబటంద్రు	వ్యంజకాభినయంబటంద్రు
,,	27	తాద్వేష్టితంబులు	తోద్వేష్టితంబులు
6	1	ప్రసాదిత	ప్రసారత
,,	3	బునునందు	జనునందు
,,	8	పుంఖితమంద్రు	పుంఖితమంద్రు
,,	9	వెలుకను	వెనుకను
,,	14	ఎదిటి	ఎదుటి
,,	25	క్మ్రకరుడు	క్రీఁకరుఁడు
7	7	బాట్నుక్రేల్	బొట్నుక్రేల్
,,	18	నిభయ	నిలయ
,,	18	మారియు	మఱియు
8	9	యందు	యందును
,,	19	విష్ణువలన	జిష్ణువలన
,,	21	గుహుందెఱుపు	గుహుండెఱుపు
,,	22	సుదర్శనాపేంద్ర	సుదర్శనోపేంద్ర

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
8	22	నిర్జ రేంద్రులు	నిర్జ రేంద్రులు
,,	27	కర్ణరథ	కర్ణరద
9	1	కైతల	కైతక
,,	8	అశృ	అశ్రు
,,	9	వ్రాసుట	వ్రాయుట
,,	12	అభినయింపందగు	అభినయింపంగదగు
,,	20	పల్లవద్రువ	పల్లవద్రుమ
,,	22	నిద్దరను	నిద్దురను
,,	28	తడుచి	తదుచిత
,,	25	తనూభవ	తమాభవ
,,	27	ధరి	ధర
10	1	వారునియందొడలె	హరునియందొదవె
,,	6	దాత్రీజ	ధాత్రీజ
,,	18	తెల్లు	జెల్లు
,,	14	పట్టడగు	పట్టదగు
,,	18	నదినది	నది
,,	22	మావికా	మాలికా
,,	27	ఖగూజ	ఖగరాజ
11	1	మెడజెయ	మెడఁజేయ
,,	19	తర్జునిం	తర్జనిం
,,	26	అతడె	అతఁడే
12	8	ప్రదిక్షణ	ప్రదక్షిణ
,,	3	ధ్వాన	ధ్యాన
,,	5	స్వెద	స్వేద
,,	6	కలి	కవి
,,	7	విటివిట	విటవిటీ
,,	8	అమృతాక్షీర	అమృతక్షీర
,,	9	భృకుటి	భ్రుకుటి
,,	10	బికుర	చికుర
,,	,,	కోండ	కాండ
,,	11	రమణియ్య	రమణీయ
,,	12	మేఖలాంత్త	మేఖలాంత
,,	,,	నరాశమా	నరాళమా
,,	15	తుడలు	తుదలు
,,	17	షోణ	శోణ
,,	17	కులందు	కులంబు
,,	19	ధమర్గు	ధనుర్గు
,,	22	శారికాశీర	శారికాకీర
,,	26	బాంహ్య	బాహ్య

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
18	8	సనస్న	పన్న
,,	12	యందుగ్రుడు	మందుగ్రుఁడు
,,	15	మూర్ధు	మూర్ఛ
,,	17	ఘర్షణ	కర్షణ
,,	25	నల్వ	నలు
14	5	నల్తనా	నరనా
,,	21	కపిత్త	కపిత్థ
,,	27	తీవరుణుల	తీవరారోహాల ?
15	1	మండరాఘర్షణ	మందరాకర్షణ
,,	1	మందవదన	మందపవన
,,	8	కవిత్థ	కపిత్థ
,,	16	దర్పన	దర్పణ
,,	28	తర్జుని	తర్జని
,,	24	సూచిముఖమగు	సూచీముఖమగు
16	10	సోప్య	సోద్య
,,	12	మురాసురాంతలా	మురాసురాంతకా
,,	25	వల్మీకి	వల్మీక
17	2	వకోరక	చకోరక
,,	10	మరుల్	కురుల్
,,	16	బానజాన	చానజాణ
,,	20	సర్పశీర్ష	సర్పశీర్ష
,,	24	కర్థమ	కర్దమ
,,	25	వాల్మీకవందన	వాల్మీకనందన
,,	27	సంజ్ఞామరర్పి	సంజ్ఞామరర్షి
18	1	తేజమూపుపై	తేజిమూపుపై
,,	2	ఓంయును	ఓయను
,,	5	సర్భచతుర్క	సర్పచతుర
,,	10	చలశర్భ	చలసర్ప
,,	12	అంగుష్ట	అంగుష్ఠ
,,	17	జూచిన	జాచిన
,,	26	పుండ	పుండ్ర
,,	26	కుండ్య	కుడ్య
19	1	మృగ్గు	మ్రుగ్గు
,,	2	నాల్లు	నాల్గు
,,	4	జనార్థనా	జనార్దనా
,,	8	కాంగూల	కాంగుల
,,	18	రకరక	కరక
,,	18	కండుకములు	కందుకములు
,,	19	అంగుంష్ఠంబు	అంగుష్ఠంబు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
19	20	నద్రివేలి	నడ్రివేలి
,,	20	నిది	నిడి
,,	21	కస్యపుని	కశ్యపుని
,,	24	కరంబుల	కరంజల
,,	25	చాతుర్ప	చాతుర్య
20	12	కస్యపుని	కశ్యపుని
,,	20	కుడంబు	కుడ్యంబు
,,	21	నీవినదల్చుట	నీవివదల్చుట
,,	24	మానుకొను	మునుకొను
21	2	మాత్యమాంగుష్ఠ	మాధ్యమాంగుష్ఠ
,,	,,	తర్జనూల్	తర్జనుల్
,,	16	సమరములు	సమరము
,,	20	నివి	నిడి
,,	24	అమరప్రజ	అమరవ్రజ
,,	30	గృష్ణా	గృష్ణ
22	2	హంసాస్నమున	హంసాస్యమున
,,	5	మదయ	మరియ
,,	8	సంగీతలాస్న	సంగీతలాస్య
,,	23	మిలను	మిలను
,,	24	లవిలోన	లవనిలోన
,,	25	రావను	రావన
23	8	చుంబిన	చుంబన
,,	8	పట్టడగు	పట్టదగు
,,	11	గానల్	గొనల్
,,	13	మెరపు	మెరుపు
,,	23	అంగుష్ఠమును	అంగుష్ఠములు
,,	29	క్షార	క్షీర
24	6	పితాక	పతాక
,,	8	శృతుయందు	శ్రుతులయందు
,,	8	శతమన్యడల	శతమన్యుఁడల
,,	14	జీమ్మృట	జిమ్మృట
,,	23	అదిదైవము	అధిదైవము
,,	28	అసురవైరీ	అసురవైరి
25	12	మూర్వర	మూర్వర
,,	15	చలగు	చెలఁగు
26	2	మణీకట్టులు	మిణికట్టుల
,,	5	జెందును	జెందిన
,,	10	విస్త్రీర్ణమును	విస్తీర్ణమును
,,	18	కార్తికేయ	కార్తికేయుఁ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
26	15	నగములం	నగముల
,,	17	జూచినం	జూచినఁ
,,	20	వీలలు	లీలలు
,,	23	మృకుండు	మృకండు
,,	25	జనార్థనా	జనార్దనా
27	2	ముకముల	ముఖముల
,,	8	నర్థ	వర్థ
,,	22	దురాళములు	అరాళములు
,,	,,	స్వస్తికరతి	స్వస్తికరీతి
,,	24	కుచకోపన	కుచగోపన
28	15	ధర్పణోరగ	దర్పణోరగ
29	2	రంధ్రము	రంధ్ర
,,	18	కపిత్థపై	కపిత్థముపై
,,	19	దుంబురుదిందు	దుంబురుఁడిందు
,,	24	మచ్యదేవుఁడీ	మత్స్యదేవుఁడీ
,,	25	మచ్య	మత్స్య
30	4	అదిదైవము	అధిదైవము
,,	19	మేధ్యంబు	మేఢ్రంబు
31	11	చూట్కులు	చూడ్కులు
,,	26	డగు	దగు
32	4	ఎరుగింప	ఎఱీఁగింప
,,	12	లండ్రు	లంఁడ్రు
33	2	మరుడొ	మరుదొ
,,	20	పలకంబులు	ఫలకంబులు
34	4	అలసూటయును	అలయూటయును
,,	19	సర్యశిరములు	సర్పశిరముల
35	2	నొదుట	నుదుట
,,	4	కలము	కముల
,,	12	కటితముల	కటితటముల
,,	18	వెనకరైు	వెనుకరైు
,,	17	నొండొండు	నొండొండు
,,	18	నూర్థ్వ	మూర్థ్వ
36	3	మండలముటండ్రు	మండలములటంఁడ్రు
,,	19	లజముకుళ	జలజముకుళ
37	2	బనరు	ఒనరు
,,	3	నుల్భణమ్ము	నుల్బణమ్ము
,,	6	నెరుగింప	నెఱీఁగింప
,,	9	కరలక్షణముల్	వరలక్షణముల్
,,	19	అటండ్రు	అటంఁడ్రు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
37	19	తిద్వినియోగ	తద్వినియోగ
,,	19	మౌలి	మోలి
,,	21	రఘూద్వృహీ	రఘూద్వహ
38	8	తనయడల్	తనయెడల్
,,	5	అంభుజనాభా	అంబుజనాభా
,,	15	ఈర్ష్యంబు	ఈర్ష్యయు
,,	22	పంబుడగ	డంబుదగ
,,	23	యూర్ద్వంబు	యూర్ధ్వంబు
,,	25	మెదిటి	యెదుటి
39	8	మందు	మంద్రు
,,	10	కందు	కంతు
,,	18	నిహంచితంబు	విహంచితంబు
,,	15	క్రోధాందులును	క్రోధాదులును
,,	23	దువి	దివి
40	4	నదోముఖంబు	నధోముఖంబు
,,	4	గ్గొలటయు	గ్గొలయుట
,,	6	లోలతంబునై	లోలితంబునై
,,	20	రరుడుగ	రరుదుగ
41	8	యటండ్ర	యటంద్రు
,,	18	యధస్థలంబు	యథస్థలంబు
,,	17	కెప్పపాటిదక	ఎప్పపాటిడక
,,	,,	ముందున	ముందువంచిన
42	5	ధాన్య	ధ్యాన
,,	,,	జెన్లు	జెల్లు
43	5	మదజనక	మదనజనక
,,	6	ఆవీఢ	ఆలీఢ
,,	11	ప్రత్యావీఢ	ప్రత్యాలీఢ
,,	12	ఆవీఢము	ఆలీఢము
,,	18	త్యావీఢము	త్యాలీఢము
44	4	జార్య	జార్వ
,,	12	కర్కటముగ	కర్కటకముగ
45	4	ఘట్టున	పట్టున
,,	11	మదఘటిత	సుదఘటిత
,,	18	వ్రేలిటిన	వ్రేలిడిన
46	5	నిత్తశి	నిత్తడి
,,	6	సింహ్వాసనంబున	సింహాసనంబున
,,	15	రేఖందు	రేఖేందు
,,	17	కరుణా	కరుణ
47	8	కరికంబు	కరికరంబు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
47	12	దంబు	డంబు
,,	14	చూపించె	చూపించే
49	10	వెలుప	దెలుప
,,	15	మచ్చావతారంబు	మత్స్యావతారంబు
,,	22	భాణ	బాణ
,,	23	హిడోత్సంగ	హితోత్సంగ
,,	24	కవికి	కలికి
50	10	తాకు	తావ
,,	,,	తొంమ్మిదింట	తొమ్మిదింట
,,	12	వసుమతి	వసుమతీ
,,	16	చెయ్యులు	చెయ్వులు
,,	22	స్పృక్కించి	స్రుక్కించి
51	12	కాస్తుభ	కౌస్తుభ
,,	21	మూడం	మూఁదం
,,	22	దరల	దకారల
53	2	జంద్రుండు	జంద్రుఁడు
,,	4	డత	తత
,,	7	శాస్త్రి	శాస్త్రి
,,	17	లైతనర్చు	లైదనర్చు
54	14	డెస	దెస
,,	,,	తెల్లి	తెల్ల
,,	15	వాడకు	వాదకు
,,	16	దామ	థామ
55	6	వెనయ	లెనయ
,,	11	నఁడ్రు	నంద్రు
,,	12	మైదిలీ	మైథిలీ
,,	18	నందన	నందను
,,	14	ఘోషములను	నాదఘోషములను
,,	,,	నాదంబులిలను	నాదములను
,,	15	దారకసర్వముల	తారకస్వరముల
,,	16	వాదమును	నాదమును
,,	18	తోడ	తోఁ
,,	24	విహాలా	విఘాల
56	1	బండ్రు	బంద్రు
,,	4	సన్నాద	తన్నాద
,,	9	శృతి	శ్రుతి
57	5	నద్భుతగతి	నద్భుతగతి
,,	7	వెడమ	లెడమ
58	8	యుందనంతి	యుందనంత

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
58	6	నిర్మ్రలి	నర్మ్రలి
,,	14	దిశద	విశద
,,	15	నుధీ	సుధీ
,,	29	విలాసమూలే	విలాసముల్
59	6	నవినయ	సువినయ
,,	8	మదమచ్ఛ	మదమత్త
,,	9	దమునులయ్యె	దమనులయ్యె
,,	10	నిరతమునుకార	నిరతముపకార
,,	28	నవిధ	వివిధ
60	8	సిక్ష	శిక్ష
,,	21	యలయకలు	యలయికలు
,,	,,	నలన	కలన
61	6	నగు	దగు
,,	19	నీటియింప	నటియింప
62	1	వాసికుడు	వాంశికుఁడు
,,	10	ముడగ	మలర
,,	18	చెనయ	బెనయ
,,	21	స్రితజాల	శ్రితజాల
,,	22	లెస	వెస
,,	23	వాణే	వాణీ
,,	24	ర్వేణే	ద్వేణీ
,,	24	పురాణే	పురాణీ
63	9	శృతికిన్	శ్రుతికిన్
,,	19	తాత్మ్రమై	తాత్మ్రకమై
,,	17	చతుర్థశ	చతుర్దశ
,,	25	శాఖలను	శాఖలును
,,	25	శాస్త్రిములున్	శాస్త్రిములన్
,,	27	లసప్లలంబులున్	లస్ఫలంబులున్
64	2	తెతివి	తెలివి
66	10	వాశుల	వాసము
67	3	బ్రాంహ్మ్రణుల్	బ్రాహ్మ్రణుల్
,,	7	పేతవర్ణులు	పీతవర్ణులు
,,	8	నిదర్వాణమున	నధర్వాణమున
68	15	ధ్యాయత	శ్యాయత
,,	,,	సద్భుధులు	సద్బుధులు